

ΔΙΟΝΥΣΟΣ

ΔΙΟΝΥΣΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1920

ΧΡΟΝΟΣ Α'. ΑΡ, 5

ΠΟΛΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
<u>ΘΡ. ΚΑΣΤΑΝΑΚΗ</u>	
Μακαρία ή έρημία	1
Ό Ύμνος του Άγνωστου	3
Εσκούρασμα	10
Οι άρχαίοι Καιροί	11
<u>ΟΣΣΙΑΝΟΥ</u>	
Σκηνή μιάς νύχτας του Οκτώβρη	6
<u>ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΣΤΡΙΝΤΒΕΡΓΚ</u>	
Παραμονή Χριστουγέννων	12
<u>ΑΝΤΩΝΗ ΓΙΑΛΟΥΡΗ</u>	
Τό έργο του Γρυπάρη (Συμπλήρωση)	22
<u>ΑΙΜΥΛΙΟΥ ΑΛΕΥΡΟΠΟΥΛΟΥ</u>	
Σημείωμα για ένα έργο	24
<u>ΓΙΑΝΝΗ ΜΠΕΛΛΑ</u>	
ΑΠ' ΤΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ	24
PAUL CLAUDEL	34
DMITRY DE MEREJKOWSKY	36
ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ	37

ΜΑΚΑΡΙΑ Η ΕΡΗΜΙΑ

« Έξορισμένος στην έπαρση
της λατρείας, μοναχός του . . . »

« Ύστερα από την καταδρομή τίποτε δέν εξήτησε ή ειρήνη της σάρ-
κας μας.

Και την ακατόρθωτη λύπη θέλησα μοναχός μου να την κρατήσω
Σάν διμηρο για τ' όρφάνεμα της ζωής ».

« Είχαν φύγει όσοι εξήτησαν τό χαμό μου

Γιατί έπρεπε να σταθούν στ' ανήμπορο προχώρημά τους — κ' είχαν
υγρύνει στην Πολιτεία ».

« Τότες εκύτταξα στην πρόκληση τών γύρων μου, και ξανάδα πώς ή-
μωνα φερόμενος στη θαμπόζωση περιμάζωξη μιās καλύβας —

Άφοϋ είχαν φύγει βσι περάσαν για τ' ακολουθήματα του δικού μου
χαμού . »

« Τότες συναιστώνθηκα τό δρόμο της απομάκρυνσης,

Και τό σκληρό της σόπασμα, μέσ' την ανήξερη φτώχεια της καλύβας,
έτσι πού άθελα μου κράτησα (για τ' όρφάνεμα της ζωής) σάν διμηρο την
ακατόρθωτη λύπη,

Λυγίζοντας τ' ακολουθήματα της υγείας ».

Κατόπι είδα πώς ήμουν ελεύθερος στην αποκατάσταση της έγκα-
τάλειψης,

Και κύλισα τό στεναγμό γεμάτο κατάνυξη όμολογίας.

Και μάζωξα την έγνοια για τό ξαφνικό θάμα. »

« Ω ! πάντα αποθαμένε ούρανε, πού σε λάτρευα σε μιá σερνάμενη
ζήτεια συντροφεμού! »

Κ' ύστερα ή ξένη φυγή της δηγλίας μου και τό παράδομά της.

Μέσ' στην άθάμευτη άφοβία της θολούρας,

Κ' ή λυτρωμένη άπεραντωσύνη της απομάκρυνσης, πού την εφαντα-
ζόμουνα,

Λευκάζοντας τη σκέψη μέσ' τό στερέωμα του έντονου, πού διψούσε
τό λογισμό

Της ξυπνής όργης ! »

« Προς τό άσημο έξάγνισμα

Τραβοϋσα άβουλος,

Μὲ τ' ὀδήγημα τῆς δεμένης ἀδράνειας.

«Κ' ἢ μνήμη μου ἔπαιρνε τὶς ἀλόγαστα περασμένες συντυχίες,
Γιὰ νὰ γνωρίσω τ' ἀπόμακρο ξεχώρισμα μιᾶς μαντεμένης ἀποτυχίας».

«Κι ἢ μνήμη μου ἔπαιρνε τὶς περασμένες συντυχίες ! »

«ὦ ! ἀνέμοι ! ποὺ διαβαίνατε μὲ τὸ φάνταγμα τῶν ἀνεμοστρόβι-
λων σας.

Καὶ μὲ τὸ δόξασμα τοῦ πλανεμοῦ σας,

Σᾶς φανταζόμουν κι' ἔπλαθα [τότες κάποιον ἀπέλπισμα κραταιό-
τητας

Στραγγαλισμένο στὸ βαράθρομα μιᾶς δημιουργίας

Κ' ἔπλαθα τότες

Τὴν ἀπαίτηση τῆς ἄγνοιας μου, λευτερόντας τὴ σκέψη ἀπ' τὴ συ-
νεΐδηση τῆς γέννησης της.»

« ὦ ! κραυγὴ τῆς προσπάθειας μέσ' τὸν ἀσημάδευτο κόπο!»

« Ἦξερα πὼς ἡ ζωὴ ἐτέλειωσε κ' ἐπίστευα πὼς ἡ ζωὴ θὰ ξανάρχιζε
στὴν προμελέτῃ τοῦ θανάτου,

Μὲ τὶς λευτερωμένες νυχτιές. Καὶ μέσα μου πάντα ἡ μονότονη ἀο-
ριστία,

Ὡς τ' ἄγνωμο ἐνθουσίασμα ! »

« Μέσ' τὴν καλύβα μου,

Ἄμορφα τὴν ἐκμηδένιση θορῶντας,

Ἐγερνα στὴν ἀνυπόμονη εὐλάβεια, καὶ σ' ὄλο μου τὸ κορμὶ θρέ-
φουνταν

Ἡ στέρηση τῆς ἀντοχῆς μου.»

«Στὴν ἄκρη τοῦ ἀχοῦ

Ἦστερα ἀπ' τὴ γνώση τῆς περηφάνειας μου, ποὺ λησμονιόταν,

Ἦκουγα νὰ σημαίνουν κάποιες ἄγονες αὐγές, καὶ τότες

Μέσ' ἀπ' τὰ ἀνείπωτα ἡ ἰδέα μου ξεχώριζε

Τὴ συμβουλὴ τῆς μετάνοιας.»

«Μιὰ προτίμηση ἀνίκανη

Ἦδενε τὸ δύστυχο σάλεμα τῆς χαρᾶς μου, ποὺ σίγαε. Καὶ στὴν κα-
τάντια τῆς ὑπεροχῆς μου ὠνειρεύομουν

Πὼς παίρνοντας τὴν ἔχθρα καὶ τὴ νίκη τῶν χειρῶν μου

Θὰ πρόβαλλα ὅπως κάποια πιθανότητα τοῦ ἀθάνατου!»

«ὦ ! θὰ λάτρευα ἕνα φῶς

Σὰ μιὰν ὀργὴ ζήσης. Σὲ κάποιο ἀπροσπέραστο παραλόγισμα μαντείας,

Ἀκολούθησα τὴν ἀχάμνια τοῦ ἀβέβαιου,

Κ' ἔφτασα ὡς τὸ καταφύγισμα τῆς ἀνεργῆς ἀφοβίας»

«Μονάχος μου δέσποζα στὸ παρηγόριο τῆς στέρησης

Καὶ σ' ἄμελο πέρασμα τοῦ ὑποταγμένου καιροῦ

Λόγιαζα τὶς μελλούμενες ἀρχές ! »

Ἡ ἐξάντληση τῆς μετριότητος λησμονήθηκε στὴν ἀμόνιστη γλευθὴ
τῆς ἐλπίδας, ποὺ ἀποκάλυψε τὸ στερνὸ Αἰώνιο. Στὴν ἀλαργινὴ ἀργητα

Εἶδα τοὺς οἰωνοὺς—

Εἶδα τὸ στερνὸ αἰώνιο ! »

« Κ' ἔτσι ἔζησα ἀπὸ τότες, ποὺ πήρα γιὰ ὄμηρο τὴν ἀκατόρθωτη
λύπη,

Κ' ἔπλασα ἀπ' τὴν ὀρφανὴ κατάντια μου ἕνα θεό,

Κι ἀπ' τὴν ἀνία μου τὴν ἰσχὺ κάποιου προφήτη ! »

Ο ΥΜΝΟΣ ΤΟΥ ΑΓΝΩΣΤΟΥ

Τὸ βίασμα τῆς ἀφωνίας γύρω μου ἔχει πιστέψει στὸν ἄκαιρο δοξα-
σμό σου — Ἄγνωστο ! μὲ τοὺς γυροπνιγμοὺς τῆς ποθερῆς ὑπνιάς.

Στ' ἄσβεστο χαιμόνιασμα τῶν ἀκύκλωτων φανταγμῶν σου, ξεμαθημένα
ὀνοῦς μου ἀποζητᾶ τὴν εἰδὴ τῆς δικῆς σου συντέλειας —

Ὁ νοῦς νυχτοπάρωρα βυθιέται στοὺς μονάχους στοχασμοὺς —
Καὶ πλανιέται στὶς ἀναστημένες ξαστεριές, σφοδρὰ σιγῶντας κάποιον
κρύφιο ξάφνισμα.

Τὸ βίασμα τῆς ἀφωνίας γύρω μου ἔχει πιστέψει στὸν ἀκοίμητο κά-
ματο τῶν κενῶν σου,

Ἄγνωστο,

Ποὺ ἡμερόνουν, θραύοντας, τὶς ξέστοχες προσπάθειες

Κι ἀντίπερα ἀγναντεύω,

(πιστὸς στὴν ἀνάγκη τῆς πρωτόπνοης ἀνεπάρκειας.)

Στὸ σύθαμπο διάβα τῶν ὄσων ἀνάσαστα ξανοιχθῆκαν γιὰ τὴν ὀ-
λόρη ἀνεπνιά,

Ἄγναντεύω τὴν ἀδιαφέντευτὴ φρόνηση τῆς φανῆς νὰ περνᾷ ξένη,
πέρα ἀπ' τὸ στρωτὸ ἀκαταμέτρητο σάλαγο.

Γιὰ νὰ βρῆ τις γνώριμες αἰτίες — Ἡ φρόνηση τῆς θανῆς!

Ὁ νοῦς μου ἀποθεώ-
νεται καὶ πιστεύει . . .

Σ' ὅλα ποὺ διαβαίνουν με διάφανη κατάλυση,
Μ' ἀνάσυρμα λαγαρὸ κι ἀγίνητο,
Καὶ πιστεύει ἀπολησμονημένα σ' ὅλο τὸ κατανυχικὸ ἀρχίνεμα.

Ἀντίπερα ἢ ἀνάσα τοῦ ἄσμιχτου φτασμοῦ στηλώθηκε στὸ κενὸ τῶν
ἀκμαίων μυστήριων —

Φωτοϊσκιόνοντας τὸ κύλισμά της πάνω ἀπ' τὴν ὀλόγυρτη πυκνότη,
γιὰ νὰ προσύρη,

Ἀὐγινά, τὴν ξύπνια τῶν χαμένων σημαδιῶν — Καὶ πιστεύει ὁ νοῦς
ἀπολησμονημένα |

Τ' ἄμεστο σώριασμα τῆς νυχτιᾶς γλωμοφέρει γαληνά σ' ἀλαφροκρά-
τημα τῶν ἀπόφεγγων. —

Μέσα στὸ χρόνιασμα τῆς ἄμαθης καλοκαιριᾶς ἕνας διάφανος κύκλος,
καὶ τὸ ξάνοιγμα τῶν θανάτων, ποὺ κυλοῦν — κάποιον λόγιασμα ναυαγη-
μένης ἐπιστροφῆς λυγίζει — τρισμακάριστο παρακάλιο ξεχνιέται στὴν
παρθένα ὀκνότητα.

Καὶ προβάλλει ἡ πνιγμένη παράσταση τοῦ κίνδυνου μετὰ τὴν ἀρά-
θυμη μονοτονία τῶν τελευταῖα φανερωμένων —

— κι ὁ νοῦς πιστεύει !

Ὅλα κυλοῦν πρὸς τὴν ἐρημιὰ τοῦ Ἄγνωστο.

Σ' ἐσένα ἢ λατρεία κάθε ἀπόσπερου δισταγμοῦ.

Σ' ἐσένα, Ἄγνωστο, ἢ σκυθρωπή μου λατρεία.

Ὅλα καλοῦν πρὸς τὴν ἐρημιὰ τοῦ Ἄγνωστο.

Ἀπ' τὴν ἄκαρπη βουλή ὡς τὸ σκίρτημα τῆς ζωντανῆς ἔγνοιας.

Ἡ ἴδια ἄχαρη ἀνάσα, ποὺ κυνηγιέται στὸ θριαμβικὸ λευτέρωμά της.

Μὲ τις γλωμόφεγγες ἀπάθειες ποὺ ἔχουν ὀκνοθυμίζει, ἔπως χεμιωνια-
σμένοι στοιχειωμοί —

Οἱ ξέθωροι στρόβιλοι ἀπλᾶ ὀλογοῦν κάποιον ἀσίγητο φανέρωμα
καὶ πλανεύουν μιὰν ἀπάτη ἀπελισμοῦ —

Οἱ ξέθωροι στρόβιλοι λιγνεύουν, πεδικλώνοντας μιὰν ἀπαλόπνη
ἀνασεμιά —

Καὶ σ' ὅλα ὅτι ἀσύντριφτα μαντεύεται εἶναι τ' Ἄγνωστο !

Εἶναι τ' Ἄγνωστο ἀβασίλευτο μάταια, σ' ἐν' ἀνοιχτομὸ χαλασμῶν.

Εἶναι τ' Ἄγνωστο σὲ κάποια θολή φυγή πρὸς τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀντί-
λαλους !

Ὁ οὐρανὸς, στὴν ἄξενη ἀναγάλλια τοῦ ἀπειρου

Ἔχει πασίσει πολύπαθα γιὰ νὰ φέρῃ ὡς τὴν ἀμπόρετῃ λαχτάρα σου,
Κάποιο ξύπνημα ἀποκάλυψης !—

Μέσ' τὸ γλωμὸ ξαπόσταμα διαβαίνουν οἱ ἀπίθανες σύλληψες,
(Μὲ τὰ ὑπνόθωρα μάτια λατρεύω)

Κρατῶντας τ' ἀργόφαντ' ἀρώματα, ποὺ ὑψώνονται σὰν ἴσκιον ἀνα-
παμένης ἀποθυμίας.

Ἀπίθανες οἱ σύλληψες, κ' οἱ ἀνάπαφες
πίσω ἀπ' τὸ εἰρήνεμα τῶν ἀρωμάτων.

Καὶ μέσα ὁ εὐτυχισμὸς μονάχος, προσδοκῶντας τὴν ἄσωτη παρηγοριά—
Καὶ μέσα παντοτινὸς παρουσιασμὸς ἢ δικιά σου ἀλήθεια,
Ἄγνωστο !

Σ' ἐσένα ἀτενίζοντας θὰ ξαναζήσουμε μιὰν ἀγωνία στείρας πίστεως,
Καὶ θὰ φέρουμε πάντα στὴ σκέψη μας τὸ μουγγὸ προδρόμισμα τῆς
γητείας.

Ἀπ' ἐσένα θὰ μᾶς ἔλθουν οἱ συλλογισμοὶ τοῦ ἀπέθαντου,

Καὶ φεύγοντας τ' ἀτόλμητο φῶς θὰ ριχτοῦμε στὴ θολή φυγή . . .
Γιὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀντίλαλους!—

ΣΚΗΝΗ ΜΙΑΣ ΝΥΧΤΑΣ ΤΟΥ ΟΧΤΩΒΡΗ

[Στὰ βόρεια τῆς Σκωτίας]

Μιά νύχτα καταιγίδας ἔρχονται πέντε
βάρδοι σ'έναν ἀρχηγὸ καὶ τοῦ ζητοῦνε
ἀσυλοιστορῶντας τὸ χαλασμὸ τῆς παι-
διάδας.

Ἄπ' ὁ Πρῶτος Βάρδος: Ἄπλόνεται ἡ νύχτα κοῦα, κ' εἶναι παντοῦ σκοτάδι. Τὰ σύγνεφα βαραίνουν μαζωμένα πάνω ἀπ' τὰ βουνά· τῆ γλωμῆ ματιά του πίσω ἀπ' τὴ θολούρα τὴν ἔκρυψε τὸ φεγγάρι· ἄστρο κανένα.

Ἄκούω τὸ κούφιο κοὶ τὸ πνιγμένο βούησμα τῆς νοτιάς μέσα στὸ δάσος· ὁ ἀπόμονος καταρράχτης θαρρεῖς καὶ κλαίει στὸ βῆθος τοῦ λόγγου ὁ νυχτοκόρακας κράζει ἀπ' τὴν κορφή τῶν δένδρων ποὺ πάνω στοὺς τάφους κλαδοσαλεύουν.

Ἔνα φάντασμα μέσα στὸν κάμπο ξεχωρίζω: μὴ εἶναι ὁ ἴσκιος κάποιου ἀποθαμένου πολεμιστῆ;.. Σκορπιέται... χάθηκε. Ἄπ' ἐδῶ κάποιον θὰ φέρονε στὸν τάφο· ὁ ἴσκιος τοῦ ἔγραψε τὸ δρόμο.

Ἔνας σκύλος οὐρλιάζει σὲ κάποια μακρυνὴ καλύβα· τὸ ἐλάφι εἶναι πλαγιασμένο στὴν πρασινάδα τοῦ βουνοῦ· δίπλα του ξαποσταίνει ἡ ἐλαφίνο: ἄκουσε τὸν ἄνεμο νὰ βουίξει μέσα στὸ δάσος τῆς, καὶ τὴ βλέπω νὰ στηλώνεται ὀλόροβη· ξεφοβιέται καὶ πλαγιάζει πάλε στὸ χορτάρι.

Μέσα στ' ἀνοίγματα τοῦ βράχου κοιμᾶται τὸ ζαρκάδι, κὶ ὁ πετεινὸς τοῦ κάμπου κρύβει τὸ κεφάλι του κάτω ἀπ' τὸ φτερό. Στὴν πεδιάδα ζῆρο κανένα, πετούμενο κανένα παρὰ μονάχα ἡ ἀλεπού κὶ ὁ νυχτοκόρακας. Ὁ ἕνας στὴν κορφή τοῦ κατάγυμνου δένδρου, κ' ἡ ἄλλη νάτης ποὺ φαίνεται πάνω στὸ βουνό, μπρὸς ἀπὸ ἕνα σύγνεφο.

Σκυθρωπὸς ὁ στρατοκόπος κὶ ἀπισταμένος τρεμουλιάζει, μέσ' τὰ σκοτάδι ποὺ τὸν πλανήσανε· μέσα ἀπ' τ' ἀγκύθια καὶ μέσα ἀπὸ τοὺς θάμνους προχωρεῖ ἀκολουθώντας τὸν ψίδυρο τοῦ νεροῦ ποὺ φεύγει κυλώντας· φοβᾶται τοὺς βράχους καὶ τοὺς βιολτότους· τρομάζει τὰ στοιχεῖα τῆς νύχτας.

Τὸ γέρικο δέντρο βογγᾷ κάτω ἀπ' τὸ πάλεμα τῶν ἀνεμικῶν· τὸ ξερὸ κλαδί πέφτει κουφὰ στὸ χῶμα, κὶ ὁ ἄνεμος διώχνει μπρὸς του, πάνω ἀπ' τὰ μαραμένα ρεῖκια τὰ κουρέλια τοῦ δάσου· εἶν' ἡ ὠρα ποὺ οἱ ψυχρὲς τῶν ἀποθαμένων ὀρθώνονται πᾶς τὰ μνημούρια. Παντοῦ μονάχα ἡ φρίκη... σκοτάδι.

Προμηναῖ μὴ καταιγίδα ἡ σκοτεινὴ νυχτιά· ὁ ἄνεμος ποῖδ βαρεῖα

βογγᾷ, κ' οἱ ψυχρὲς τῶν ἡρώων ποὺ δὲν ἔχουνε μνήμα γυρνοῦν στὸν κάμπο...

Ἄχ! συντρόφοι, πᾶρτε με, γλυτώστε με ἀπ' αὐτὴ τὴ νύχτα!

Ἄπ' ὁ Δεύτερος Βάρδος: Ὁ ἄνεμος σηκώθηκε, βρέχει, τὸ πνεῦμα τοῦ βουνοῦ γουρλιάζει μέσα στὰ ρουμάνια, τὰ δέντρα βουερά θραύονται, οἱ θύρες χτυποῦν στὰ κλονισμένα καλύβια.

Ἄπ' τὸ βουνὸ ἡ καταιγίδα διώχνει τ' ἄλογο, τὴν κασίκα, καὶ τὴν ἀγελάδα ποὺ μείναν ἀργὰ φορτωμένα τὴ βροχή, τρεμουλιάζαν στὴν ἀκτὴ ποὺ με μιᾶς σπᾶ... καὶ κυλιέται. Ὁ χείμαρρος φουσκώνει καὶ με βαρὺ ἀχὸ κυλᾷ τ' ἀφρισμένο του κύμα. Ὁ στρατοκόπος γυρεῖ τὰ ρηχά: γρικᾶτε τὴν ἀπελπισμένη κραυγή; Εἶν' ὁ θάνατος!

Ὁ κνηγὸς ξαφνισμένος ξυπνᾷ στὸ καλύβη του καὶ δυναμώνει τὶς τελευταῖες σπῆδες τῆς φωτιάς του. Τὰ σκυλιά του με τοὺς ζεστοὺς ἀχνούς τους εἶναι μαζεμένα γύρω του. Παίρνει τὰ ρεῖκια καὶ τὰ μαζώνει στὶς χαραμάδες τῆς καλύβας του: σιμᾷ ἀπ' τὴ θύρα δυὸ χείμαρροι περνοῦν, χωνεύοντας τὸ γουρλιασμα τῶν κυμάτων ποὺ σέρνει τὴ λάσπη.

Ὁ πιστικὸς ὁ πλανημένος, θλιβερὸς με τὰ ὄνειρα του, κάθεται στὰ πλάγια τοῦ βουνοῦ, φυλάγοντας τὴ σελήνη νὰ μροβάλλει, γιὰ νὰ πάρῃ τὸ κουρασμένο του περπάτημα μέσα ἀπ' τὰ πλημμυρισμένα μονοπάτια.

Τὰ στοιχεῖα ἀνεβαίνουν μέσ' τὴν καταιγίδα: νομίζεις πὼς ἀκοῖς τὸ ψιδύρισμα τῆς ἀδύναμης φωνῆς τους μέσ' ἀπ' τὰ κάποια σωπάσματα τοῦ ἀνέμου· ἀπ' τὸν ἄλλον κόσμον ἔρχονται τὰ τραγούδια τους.

Ἡ βροχὴ ἔπαψε· ἕνας ξερὸς ἄνεμος φουσᾷ στὴν πεδιάδα· μ' ἀκόμα οἱ χείμαρροι κυλοῦνε: ψυχρὲς στάλες πέφτουν ἀπὸ τὴ στέγη. Βλέπω τὸν οὐρανὸ σπαρμένο ἄστρα· μὰ πάλε ἡ βροχὴ μαζεύεται, πρὸς τὴ δύση ὁ οὐρανὸς εἶναι φορτωμένος σύγνεφα.

Ἡ νύχτα εἶναι γεμάτη ἀπὸ τρόμο κὶ ἀπὸ χαλασμούς.

Ἄχ! συντρόφοι, πᾶρτε με, γλυτώστε με ἀπ' αὐτὴ τὴ νύχτα!

Ἄπ' ὁ Τρίτος Βάρδος: Ὁ ἄνεμος βογγᾷ καὶ βαραθρώνεται μέσα στὰ βουνά, καὶ σφυρίζει πάνω στὰ ψηλὰ χόρτα τῶν τάφων. Ξεριζωμένες πέφτουν οἱ ἐλάτες· ἡ καλαμόφκιαστη καλύβα ἔχει σκορπίσει· τὰ σύγνεφα χαλασμένα περνοῦν ἀνάμεσα ἀπ' τοὺς οὐρανοὺς, καὶ κάπου κάπου ξεχωρίζουν λίγα ἄστρα.

Τὸ μετέωρο, ποὺ τὸ θάνατο προμηνᾷ, στροβιλίζει καὶ σπιδίζει στὴν πυκνότη τῆς σκιάς· σταματᾷ ἐπάνω ἀπ' τὸ λόγο, καὶ μέσα στὴ λάμψη του βλέπω νὰ τρέμῃ ἡ ξεραμένη φτέρη, οἱ μαῦροι θάμνοι τοῦ βράχου, κ' οἱ γέρκες βαλανιδιὲς ποὺ ἡ καταιγίδα τὶς ἔγυρε.

Ποιὸς εἶν' αὐτὸς ὁ ἥρωας ποὺ σιμᾷ στὸ χείμαρρο τότε βλέπω, ντυμένο πένθιμα πέπλα;

Τὰ κύματα κυλοῦν βιασμένα πρὸς τὴ λίμνη, καὶ ξεσκοῦν τὶς βραχωμέ-
νες τῆς ἀκτῆς.

Μιά βάρκα εἶν' ἀναποδογυρισμένη, καὶ τὰ κουπιά τῆς παίζουνε στὰ
κύματα: μιὰ παρθένα τῆς ἔρημος καθισμένη κοντὰ στὸ βράχο κυτᾶ θλιμ-
μένα τὸ χεῖμαρρο πού κυλᾷ.

Ὁ ἀγαπημένος τῆς τῆς ἔταξε πὼς θᾶρχουνταν κατὰ τὸ βράδου: εἶδε
τὴ βάρκα του στὴ λίμνη. Ἄχ! μὴν εἶν' αὐτὴ πού ξεχωρίζει ριχμένη στὴν
ἄμμονδιά; ἢ στερνὴ κραυγὴ τοῦ ἀγαπημένου τῆς εἶν' αὐτὴ πού βογγᾷ μέσα
στὸν ἄνεμο;

Ἀκοῦτε πὼς πέφτει τὸ χαλάζι· βαρὺ τὸ χιόνι κατεβαίνει σιωπηλὰ
ἀπ' τὰ σύγνεφα; οἱ κορφῆς τῶν βουνῶν λευκαίνουν, λουφάζουν οἱ ἀνέμοι,
κ' ἡ νύχτα ὄλο καὶ παγώνει.

Ἄχ! συντρόφοι, πᾶρτε με, γλυτῶστε με ἀπ' αὐτὴ τὴ νύχτα!

Ὁ Τέταρτος Βάρδος: Ἡ καταιγίδα πέρασε· στὸν ὀλοκάθαρον ἀγέρα
ἡ γαλήνη ἀπλώνεται, καὶ τ' ἄστρα φεγγόβολα στολίζουνε τὸν οὐρανό· οἱ
ἀνέμοι κυλισμένοι μέσα στὰ σύγνεφα χαθῆκαν πίσω ἀπ' τὸ λόφο, τὸ φεγ-
γάρι ψήλωσε στὴν κορφὴ τῶν βράχων: τὰ δέντρα, οἱ βράχοι, ἡ γαληνεμένη
λίμνη, καὶ τοῦ κάμπου ὁ χεῖμαρρος ἀργοφαίνονται μέσ' τὰ γλυκῶφω-
τά του.

Βλέπω τὴ γῆ σπαρμένη ἀπὸ λείψανα τῆς καταιγίδας· τὰ δεμάτια τοῦ
σιταριοῦ, σκόρπια στὴν πεδιάδα, καρτεροῦν τὸ χέρι τοῦ σταχολόγου.

Τέτοιαν ὥρα, ἡ νύχτα εἶναι γαλήνια κι ὠραία!

Ποιὸς ἔρχεται ἀπ' τὰ λημέρια τῶν νεκρῶν; Ξεχωρίζω ἕνα γυναίκειο
φάντασμα, ντυμένο λευκά, καὶ μετὴν κόμη δλόμαυρη. Ἄχ! εἶν' ἡ κόρη
τοῦ ἀρχηγοῦ μας, πού ὁ θάνατος μᾶς τὴν εἶχε πάρει! Ἔλα, ὠραία σκιά,
ἔλα δείξου σ' ἐμᾶς, ἐσὺ πού ἦσουν μιὰ φορὰ ἡ χαρὰ τῶν ἠρώων!...

Μὲ ὁ ἄνεμος, περνῶντας, διώχνει τὴ γλυκειὰ σκιά σκορπιέται, δὲ μέ-
νει παρ' ἕνα χάραγμα γλωμό, ἀξεδιάλυτο, πού χάνεται ἐπὰ στὸ λόφο.

Ἐνας ὀλόδροσος ἄνεμος σκορπᾷ ἀργὰ τὴν πάχνη πού ἀναπαύουνταν
στὸν κάμπο· σηκώνεται στὸ λόφο· ἀνεβαίνει πρὸς τοὺς οὐρανοὺς.

Ἡ νύχτα εἶναι ὄλη γαλάζιο, γαλήνια, γεμάτη ἄστρα, τὸ φεγγάρι
λάμπει.

Συντρόφοι, ἡ γαλήνη εἶναι στὴν καρδιά μου, ἀφήστε με νὰ χαρῶ
αὐτῆνα τὴν γλυκειὰ νυχιά!

Ὁ Πέμπτος Βάρδος: Ναί, ἡ νύχτα εἶναι πιὸ γαλήνια, μὰ σὰ νὰ
κρύβη φοβέρες ὁ ὀρίζοντας. Τὸ φεγγάρι εἶναι καθισμένο πάνω σ' ἕνα
σύγνεφο τῆς δύσης· ἡ γλωμὴ του λάμπη γέρνει ὀλοένα, καὶ ὁ λόφος ἀγά-
λια, ἀγάλια σκοτινιάζει. Ἀκούγεται ὁ κουφὸς ἀχὸς τῶν μακρυνῶν κυμά-

των. Ὁ χεῖμαρρος ψιθυρίζει πάνω στὸ βράχο· ὁ πετεινὸς φωνάζει.

Τὰ μεσάνυχτα περάσαν: ὁ πιστικὸς ξυπνᾷ μέσ' τὸ σκοτάδι καὶ πᾶ
ν' ἀνάψη τὴ φωτιά του· ὁ κυνηγὸς νομίζει πὼς κόντεψε ἡ μέρα, καὶ φω-
νάζει τὰ σκυλιά του. Σφυρίζοντας ἀνεβαίνει στὸ λόφο· ἕνα φύσημα ἀνέμου
χωρίζει τὰ σύγνεφα· τὸ ἀστρόφωτο ἄρμα τοῦ Βορριά προβάλλει, μὰ ἡ
αὐγὴ εἶν' ἀκόμα μακρεια: πλαγιάζει κι ἀποκοιμείται στὴν πρᾶσινάδα τοῦ
βράχου.

Ἀκοῦτε τὸν ἀνεμοστρόβιλο πού λιγύζει τὸ δάσος κι ἀνοίγει τὴ σκο-
τεινιά τοῦ κάμπου: εἶν' οἱ νεκροὶ πού στραίτζουν στὰ σύγνεφα

Κυτᾶτε, τὸ φεγγάρι κρύφτηκε πίσω ἀπ' τὸ λόφο· ἡ τελευταία του
ματιὰ χλωμοφωτᾷ τὶς σκοτεινῆς κορφῆς. Ὁ ἴσκιος τῶν δέντρων μακραί-
νει ἀκόμα; τώρα ὄλα ἔχουν σκοτεινιάσει.

Ἡ νύχτα εἶναι μαύρη, τρομαχτικὴ, σιγαλερὴ· ἄχ! συντρόφοι, πᾶρτέ
με, γλυτῶστε με ἀπ' αὐτὰ τὰ προμηνύματα!

Ὁ Ἀρχηγός: Ἔ! Τί κι ἂν οἱ καταχνιῆς κυκλώνουνε τοὺς λόφους,
καὶ τὰ φαντάσματα, στροβιλίζοντας στὸν κάμπο, κάμουν τὸ στρατοκόπο
νὰ τρεμουλιάζει μέσ' τὸ δάσος, κ' ἡ καταιγίδα σκίζει τοὺς ἀνεμοστρό-
βιλους κ' οἱ χεῖμαρροι βογγοῦν; Τί κ' ἂν τ' ἀναμμένα μετέωρα σποῦν μέσ'
τὸν ἀγέρα, καὶ τὸ γλωμὸ φεγγάρι ψηλώνει πάνω ἀπ' τὰ βουνὰ ἢ σβνέται
μέσ' τὰ σύγνεφα; Τί κι ἂν ἡ νύχτα εἶναι γεμάτη καταιγίδες ἢ γαλή-
νια, ἢ γαλάζια, ἢ εἶναι σκοτεινὴ;

Ἡ νύχτα φεύγει μπρὸς τὴν αὐγὴ: ἡ καινούργια μέρα θὰ χυμῆση ἀπ'
τὴν Ἀνατολή... μονάχα ἐμεῖς, ὠϊμένα! ὦ! σύντροφοι, ποτὲς δὲ γυρνοῦμε
ἀπ' τὴν ἀγκαλιὰ τοῦ τάφου.

Ποῦ εἶναι τῶν περασμένων καιρῶν οἱ πολεμιστῆς μας; Ποῦ εἶναι οἱ
ξακουσμένοι μας ρηγᾶδες; Ἡ σιγαλιὰ βασιλεύει στοὺς τόπους τοῦ ἀγῶνα
τους. Μὲ δυσκολία μόλις μποροῦνε νὰ βρεθοῦν οἱ τάφοι τους, κρυμμένοι
μέσα στὸ χορτάρι: κ' ἐμεῖς ἀκόμη, σὲ λίγο, θᾶμαστε ξεχασμένοι!

Αὐτὸ τὸ σπῆτι ὀπου τραγουδοῦμε, θὰ γκρεμῆση κ' οἱ ἀπόγονοι -μας
δὲ θὰ μποροῦν νὰ βροῦν τὰ ἐρεΐλια του. Ἄδικα θὰ ρωτήσουν στοὺς πιὸ
ἀρχαίους γέροντες: «Ποῦ ἦταν τὰ παλάτια τῶν πατέρων μας;»

Δυναμῶστε τὶς φωνές σας, συντρόφοι μου, πᾶρτε τὲς ἄρπες σας κι
ἀδιᾶστε τὸ ποτῆρι τῆς χαρᾶς! Στοὺς τοίχους κρεμᾶστε ἕκατὸ δαδιά φλογε-
ρῆς ρετσίνας!

Κ' ἕνας γέρος βάρδος, καθισμένος δίπλα μου, ἄς μοῦ ἱστορήσῃ τὰ
κατορθώματα τῶν περασμένων καιρῶν, τὴ ζωὴ τῶν ξακουσμένων ἀρχηγῶν
τῆς πατρίδας μας, καὶ ὄλων τῶν πολεμιστῶν πού δὲν τοὺς βλέπουν πιὰ
τὰ μάτια μας.

Ἄς γοητέψουμε ἔτσι τὸ τέλος αὐτῆς τῆς νυχιᾶς, ὡς πού ἡ αὐγὴ νὰ

φωτίση στὸν ὄριζοντα· καὶ τότες τὸ τόξο νὰ εἶναι τεντωμένο, οἱ κυνηγοὶ καὶ οἱ σκύλλοι ἔτοιμοι, γιατί μαζὶ μὲ τὴ μέρα θὰ πᾶμε νὰ ξανακυνηγήσουμε τὰ ἐλάφια, τ' ἀποκοιμισμένα στὶς ὄχθες τῆς ἀπόμονης λίμνης.

(Μετάφραση ΘΕΜΗ ΚΑΛΟΓΙΑΝΝΟΥ)

ΞΕΚΟΥΡΑΣΜΑ

« . . . Καὶ τὸ θάρρος ἀκόμη εἶναι δικό μου . . . τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ μοῦ εἶναι ξένο, γιατί ποτές δὲν ἐδόξασα τὸ σύνολο.»

Θὰ θυμούμαστε τίς ὀκνές θλίψεις, ὕστερα ἀπὸ τίς αὐγές πού ἀποθαίναν μὲ τὸ σοφὰ τελευταῖο ὄνειρο—

(Καὶ θέλω νὰ πιστέψω πὼς τίποτε δὲν μπόρεσε νὰ μὴν ὑπάρξῃ!)

Ἡ θάλασσα πάντα μὲ τὸν πασίχαρο ἄνεμο τῆς ἄμετρης μέρας, πού ὄλο στοχάζονταν,

Στὴν ἄμαθῆ χαρὰ καὶ στὸ φῶς. Ἡ θάλασσα πάντα μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς περιπαίτειας κυλοῦσε, σπῶντας τὴν καλόκαιρη φόρα της—μπρός μας, ὕστερα ἀπὸ τίς αὐγές

Πού ἀποθαίναν μὲ τὸ σοφὰ τελευταῖο ὄνειρο.

Τίποτε δὲν μπόρεσε νὰ μὴν ὑπάρξῃ γιατί τίποτε δὲν ἐγεννήθη στὴν ἀχαριστία τῶν μαθημένων.

Καὶ μέσ' τῆ θλίψῃ πού περνοῦσε—ἀργὰ παράμερη—ἐννοιῶσα τὴ γλυκανάπαψῃ τῆς χαρᾶς—

ὅπως παρηγόριο ἀγνότης.

Καὶ τίποτε δὲν ἔμαθα πού νὰ μὴν ἦτανε δικό μου!

Μὲ τὴν ἀνιαρὴ χαρὰ φεύγαν οἱ διάπλατοι ἀνέμοι,

Μέσ' τὴν κοινὴ τὴν ὥρα,

Κυνηγῶντας τὸ βαρὺ ψήλωμα στὴ σπαρμένη καλωσύνη.

(Τὴν ἀνιαρὴ χαρὰ δὲν τὴ ξαναβλέπαμε).

Στὸ γέραςμα τῆς σκυθρωπῆς μνήμης—πάντα ὀλόγυρα χαμένης— τίποτε δὲ ἠσιμονιόταν τόσο ἀλόγιαστα, ὅσο τ' ἀνήξερα θελήματα πού σταματοῦσαν μὲ τὸ τέλος τους,

Καὶ πού τίποτε δὲ βλέπαν, ξέροντας ὅλη τὴ σκληρότη τῆς πρόχειρης ζωῆς.

Ἡ ζωὴ ἦτανε πρόχειρη, καὶ περνοῦσε κι ἀναπαύονταν.

Σκεπτικὲς ἐγκατάλειψες σιμὰ στὴ θάλασσα, πού ἔσωνε τ' ἀναβούησμα ἀνέμων δειλινοῦ—καὶ κατόπι βιαστικὰ περάσματα καὶ σταματίσματα γιὰ ἓνα χρῶμα

Πρὸς τὸ τέλος τρέχανε, φεύγανε καὶ χανόνταν ἀνάλαφρα καὶ ποτὲ κανέναν ἀπ' τοὺς τόσους ἀχούς δὲ γυρνοῦσε—Τόσο μοιάζαν ὄλα πού ξεχώριζαν μόλις χανόταν,

Καὶ τότες ζήταγα νὰ διῶ στὸν ἀφανισμό τῆς γρηγοράδας.

Κατόπι ἔμαθα, πὼς μονάχα οἱ στιγμές δὲν τελειώνουν!

Ἄολο τὸ φῶς νεύρονταν ὅπως σ' ἓνα θρίαμβο καινούργιας ματαιότητας...

Κ' οἱ συλλογὲς λαγγεύαν τὸν καλοθύμητο κάματο.

Δικοί μας οἱ οὐρανοί... κ' οἱ ἀντίλαλοι... κ' οἱ χαραυγές!

Ἄολα λυγίζαν κοντινά!..

Ἄολα τῆς ζωῆς ἦταν δικά μου,

Καὶ τὸ θάρρος ἀκόμα τῆς χαρᾶς της.

Μὲ τὴν παράσταση τῆς ἀμίλητης πράξης πάντα εἶχα στὸν ἥρωϊκό νοῦ τοὺς πανικούς κάποιου ὄρθρου!

Ἡ ζωὴ ἦτανε πρόχειρη, καὶ περνοῦσε κι ἀναπαύονταν στὶς στιγμές,

Κ' ἔξω ἀπ' αὐτὲς τίποτε δὲν ἦταν ἀτέλειωτο.

ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΚΑΙΡΟΙ

Ἄολο παραλογισμένος οὐρανὸς κρατᾷ τὸ σύγκρουο περιμάζωμα μιᾶς ὥρας, κ' οἱ καιροὶ

—Οἱ ἀρχαῖοι καιροὶ—γυρνοῦν μέσ' τ' ἀπλόχερο ἀπόσπασμα τοῦ δειλινοῦ.

Γυρνοῦν ἐλπίζοντας μιὰ συμφορὰ καταλυμένη,
Γυρνοῦν πὺ πέρα ἀπ' τὸ ξενίτεμα τοῦ αἰθέρα.

Χωρὶς αὐτοὺς τίποτε δὲ διαβαίνει.

Τ' ἀπέλπισμα τῆς ἀλλαγῆς μαζί τους κι' αὐτό,
Ὅπως τὸ ξενοπελάγωμα τῆς ἀπόμονης κραυγῆς.
Γύρω στ' ἄμοιαστα χρόνια μας γυρνοῦν μὲ τὴ βάρβαρη καρτερία,
Σκυθρωποὶ πρὸς κάποιον ἀναποφάσιστο χαλασμό.

Οἱ ἀρχαῖοι καιροὶ ὀλοῦθε μᾶς φεύγουν.

Τὸ γόητρο τοῦ Τίποτα μπρὸς τους

Ἄγνοεὶ εἰρηνικά. Καὶ τὸ παρηγόριο τῆς θάλασσας μαντεύεται πίσω
ἀπ' τὴν ἀρχή τους,

Καὶ τὰ σύγνεφα βέβαια.

Μέσ' ἀπ' τὴ θερμὴ χαρὰ τῆς γεννιάς μας καὶ μεῖς μπορούμε νὰ τοὺς
ξέρουμε,

Ἄδιαφέντετους στὴ γαληνὴ ἔξουσία.

Ἀρχαῖοι καιροί, μὲ τὴ σκιάξη τοῦ φανταγμοῦ σας περνάτε στοὺς
ἐρχομοὺς

Ποὺ λαθεύονται καὶ πᾶνε...

Σ' ἐσᾶς τὸ θάμασμα μιᾶς ὑπερβολῆς!

Παρίσι, 1919.

ΘΡ. Α. ΚΑΣΤΑΝΑΚΗΣ

ΗΥΓΟΥΣΤΟΥ ΣΤΡΙΝΤΒΕΡΓΚ

ΠΑΡΑΜΟΝῆ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

Δίνομε σήμερα σὲ μετάφραση μερικὲς σκηνές ἀπὸ τὴν Α' πράξη
τοῦ δράματος τοῦ μεγάλου Σουηδοῦ συγγραφέα Αὐγ. Στρίντμπεργκ «Πα-
ραμονὴ Χριστουγέννων». Ἀνήκει στὴ σειρά τῶν δραμάτων του γιὰ τὶς
«μεγάλες χρονιάρικες γιορτές». Ἀργότερα μπορεῖ νὰ τὸ δώσουμε ὀλό-
κληρο.

Εἶνε ἡ ἱστορία ἐνὸς κακοῦ δικαστῆ καὶ τῆς κακιάς γυναίκας του.
Ἄδίκησε, δωροδοκῆθηκε, πλούτισε. Ἐχει ὁμως τὶς δουλιές του πάντα
καμωμένες σύμφωνα μὲ τὸ νόμο.

Εἶνε καταραμένος αὐτὸς κι' ἡ γυναῖκα του νὰ μὴν μποροῦν νὰ ὑπο-
φέρουν τὸν ἥλιο. Ζοῦνε πάντα στὴ σκιά. Ἐχουν χτίσει τὸ μαυσωλεῖο τους
ἀπάνω σὲ καταραμένο χῶμα. Σ' ὄλο τὸ δράμα ξετυλιζονται οἱ περιπέ-
τειες τῆς τιμωρίας τοῦ δικαστῆ καὶ τῆς δικαστίνας ὅπου πέρνουν μέρος
σ' αὐτὲς σκιές, στρίγλες, φαντάσματα κι' ἄλλα μακάβρια πρόσωπα. Τὰ
διωχμένα κι' ἀδικημένα ἐγγόνια τῶν ἀδικῶν αὐτῶν δύο προσώπων πα-
ρηγορεῖ μιὰ συντροφιά ἄφατης γλυκύτητας «Ὁ σύντροφος τῶν παιχνη-
διῶν» ποὺ εἶνε ὁ Χριστὸς ὁ ἴδιος. Ἐχει τόσες περιπέτειες διάφορων χρω-
μάτων καὶ τόνων τὸ ἔργο αὐτό, τόσο τὸ φυσικὸ ἐναλλάσσεται μὲ τὸ βιτερ-
φυσικό, ἐμπνέει τόσο τὴ φρίκη ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ τὴ συμπάθεια ἀπὸ
τὸ ἄλλο ποὺ μπορεῖ νὰ εἰπωθῆ τέλειο ἀριστούργημα.

Ἄδολφ. Καλὴ σπέρα σας.

Ὁ Δικαστής. (ὕστερα ἀπὸ μιὰ πᾶψη) Λοιπόν...

Ἄδολφ. Ἀσκημα πάω. Δὲν πῆρα παράδες.

Ὁ Δικαστής. Θᾶχει βέβαια κι' αὐτὸ τὸ λόγο του.

Ἄδολφ. Δὲν μπορῶ νὰ βρῶ τὴν αἰτία γιατί ὁ ἓνας νὰ τὰ πᾶει καλὰ
κι' ὁ ἄλλος ἄσκημα.

Ὁ Δικαστής. Δὲν μπορεῖς; Ἐμπα μέσα στὸν ἑαυτό σου καὶ δοκίμασε
τὶς πράξεις καὶ τὶς σκέψεις σου καὶ θὰ ἴδεις πὼς ὁ ἴδιος φταίεις γιὰ τὴν
κακὴ σου τύχη.

Ἄδολφ. Μπορεῖ καὶ νὰ μὴν εἶμαι δίκαιος ἄνθρωπος, ὅμως δὲν ἔχω
καμμιά πράξη στὴ συνείδησή μου ποὺ νὰ μὴν ἐξιλεώνεται.

Ἡ Δικαστίνα. Συλλογίσου πὼς....

Ἄδολφ. Τὸ πιστεύω. Δὲν εἶνε ἀνάγκη γιατί ἡ συνείδηση τὸν βα-
στάει κανένα ξυπνητό.

Ὁ Δικαστής. Ἡ συνείδηση μπορεῖ ν' ἀποκοιμηθεῖ.

Ἄδολφ. Γίνεται; Ὅμως ἄκουσα γιὰ κλέφτες ποὺ γέρασαν μέσ' τὰ
ἐγκλήματα νὰ λένε πὼς λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο ξύπνησε ἡ συνείδησή
τους κι' ἄκουσα ἀκόμα νὰ διηγοῦνται γιὰ κακούργους πὼς ἡ συνείδησή
τους ξύπνησε γιὰ πρώτη φορὰ ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο.

Ὁ Δικαστής. (συγκινημένος)... Τόσο ποὺ στοίχειωσαν θέλεις νὰ πεῖς.
Ἄκουσες καὶ σὺ αὐτὴ τὴν ἱστορία; Περίεργο -ὄλοι τὴν ἄκουσαν ἐκτὸς
ἀπὸ μένα.

Ἡ Δικαστίνα. Γιατί μιλεῖτε τώρα; Καλλίτερα ἐλάτε στὴν ὑπόθεση.

Ἄδολφ. Ναὶ τὸ βρίσκω καὶ γὼ φρονιμώτερο. Κι' ἀφοῦ βρισκόμαστε
σ' αὐτὴν, θὰ σᾶς ἀνακοινώσω πεθερέ μου τὴν πρότασή μου....

Ὁ Δικαστής. Ἄκουσε παιδί μου, βρίσκω καλλίτερα νὰ σοῦ ἀνακοι-
νώσω ἐγὼ τὴν ἀπόφασή μου, δηλαδὴ ἀπὸ σήμερα πὼς δὲν εἶσαι πιά πα-

κτωτής μου και πριν δώσει ο ήλιος να βγεις στον κόσμο και να ζητήσεις δουλιά.

Ἄδολφ. Σοβαρά μιλείτε;

Ὁ Δικαστής. Δὲν ντρέπεσαι; Δὲν ἀστειεύομαι! Καὶ δὲν μπορείς νὰ ἀραπονεθεῖς, γιατί σοῦ δώκα δυὸ φρεῖς προθεσμία.

Ἄδολφ. Καὶ τρεῖς φορές κακὴ συγκομιδὴ. Τί μπορῶ νὰ κάμω;

Ὁ Δικαστής. Δὲν τὸ εἶπα. Ὅμως κι' ἐγὼ λιγώτερο δὲν μπορῶ τίποτα νὰ κάμω. Καὶ δὲ σὲ καταδικάζω ἐγώ. Ἐδῶ βρίσκεται τὸ συμβόλαιό κι' ἡ συμφωνία ποὺ δὲν τήρησες. Ἔτσι δὲν εἶνε; Λοιπὸν ἐγὼ εἶμαι χωρὶς σφάλμα καὶ νίπτω τὰς χεῖρας!

Ἄδολφ. Εἶνε νόστιμο αὐτὸ, ὅμως πῶς οἱ συγγενεῖς ἔπρεπε νὰ χουν ἐπιείκεια καὶ πρὸ πάντων ὅταν σύμφωνα μὲ τὴ φυσικὴ τάξη αὐτὴ ἡ περιουσία θὰ πάει στοὺς ἀπογόνους.

Ἡ Δικαστίνα. Ἄκουσες! Ἡ φυσικὴ τάξη. Περιμένει τὸ θάνατό μας. Μὰ γιὰ ἰδέες με, ἐγὼ μπορῶ νὰ ζήσω ἀκόμα εἴκοσι χρόνια καὶ θὰ ζήσω μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ σὲ θυμῶνω.

Ὁ Δικαστής. (πρὸς Ἄδολφ). Τί βαρβαρότητα! Τί ἔλλειψη ἀνθρώπινων αἰσθημάτων, νὰ λὲς στὸ πρόσωπο γέρον ἀνθρώπων «Δὲ θὰ πεθάνετε σὲ λίγο»; Δὲν ντρέπεσαι, δὲν ντρέπεσαι; Ὅμως τώρα ἔσπασες κάθε δεσμὸ καὶ σοῦ λέω, φύγε ἀπ' ἐδῶ καὶ νὰ μὴν ξαναφανεῖς.

Ἄδολφ. Ἀποφασισμένο! Θὰ φύγω, ὅμως ὄχι μόνος.

Ἡ Δικαστίνα. Πιστεύεις πῶς ἡ Ἀμαλία ἢ κόρη μας θὰ σ' ἀκολουθήσει μέσα στοὺς δρόμους καὶ δὲν θὰ εἶχατε ἄλλο παρὰ νὰ στέλνετε ἕνα ἕνα τὰ παιδιὰ ἐδῶ; Αὐτὸ προβλέφτηκε κι' ἐμποδίστηκε.

Ἄδολφ. Ποῦ εἶνε ἡ Ἀμαλία; Ποῦ;

Ἡ Δικαστίνα. Εἶνε τόσο καλὸ, ποὺ μπορείς νὰ τὸ μάθεις. Πῆγε ἐπίσκεψη στὸ μοναστήρι τῶν Κλαρισσίνων, μόνο γιὰ ἐπίσκεψη. Τώρα ξέρεις βέβαια πῶς δὲν ἀξίζει τὸν κόπο νὰ πᾶς νὰ τὴν ζητήσεις.

Ἄδολφ. Μιὰ μέρα θὰ πληρώσεις τὴν ἀγριότητα αὐτὴ, ποὺ κλέφτες ἀπὸ ἕναν ἀναγκασμένον ἀνθρώπο τὰ μόνα του στηρίγματα κι' ἂν σπάνεις τὸ γάμο μου, θὰ τιμωρηθεῖς μιὰ φορὰ μὲ τὴν ποινὴ τοῦ χωρίσματος ἀντρόγυνου.

Ὁ Δικαστής. Ντροπὴ, νὰ ρίχνεις τὸ σφάλμα ἀπάνω στοὺς ἀθώους, φύγε, φύγε καὶ πείνασε καὶ δίψασε μπροστὰ σὲ κλειστὲς θύρες, ὡς ποὺ νὰ μάθεις τί θὰ πεῖ εὐγνωμοσύνη.

Ἄδολφ. Σοῦ τὸ εὐχομαι διπλά, τὸ ἴδιο. Ἀφήστε μόνο νὰ χαιρετήσω τὰ παιδιὰ μου κι' ἔπειτα φύγω.

Ἡ Δικαστίνα. Ἀφοῦ δὲ θέλεις ν' ἀπαλλάξεις ἐσὺ τὰ παιδιὰ σου ἀπὸ τὴ θλίψη τοῦ χωρισμοῦ, θὰ τὸ κάμω ἐγὼ καὶ τῶκαμα!

Ἄδολφ. Κι' αὐτὸ! Τώρα πιστεύω κάθε κακὸ ποὺ ἢ φήμη ἔφερε

γιὰ σὰς καὶ τώρα νοιώθω τί ἤθελε νὰ πεῖ ὁ γείτονας ὅταν ἔλεγε πῶς δὲν μπορείτε νὰ ὑποφέρετε νὰ βλέπετε τὸν ἥλιο.

Ὁ Δικαστής. Μὴν πεῖς ἄλλο, γιατί θὰ σὲ πιάσει ὁ νόμος καὶ τὸ χέρι τῆς δικαιοσύνης.

(Σηκώνει τὸ δεξιὸ χέρι ἀψηλά. Φαίνεται πῶς λείπει ὁ λιχανός.)

Ὁ Ἄδολφ. (Πλησιάζει καὶ πιάνει τὸ χέρι γιὰ νὰ τὸ σκαλίσει.) Τὸ χέρι τῆς Δικαιοσύνης, τὸ χέρι τοῦ ψεύτορικοῦ ποὺ τοῦ λείπει τὸ δάχτυλο ἐκεῖνο ποὺ κρεμάστηκε ἀπάνω στὴν Ἀγία Γραφή ὅταν πῆρε τὸν ψεύτικον ὄγκο. Ἀλλοίμονο σὲ σένα! Ἀλλοίμονο σὲ σὰς! Γιατί ἡ στιγμή τῆς ἀναπόδοσης φτάνει καὶ τὰ ἐγκλήματά σας θὰ ἀναστηθοῦν ὡς πτώματα ἀπ' τοὺς λόφους καὶ θὰ ζητήσουν τὸ δίκιο τους.

Ἡ Δικαστίνα. Τί λέει! Μοιάζει σὰ νὰ ρίχνει φωτιὰ ἀπάνω μας! Φύγε πνεῦμα τῆς ψευτιάς κι' ἡ κόλαση ἄς εἶνε μισθός σου.

Ἄδολφ. Ὁ οὐρανὸς νὰ σὰς τιμωρήσει ὅπως σὰς πρέπει κι' ὁ Θεὸς νὰ σκεπάξει τὰ παιδιὰ μου. (φεύγει)

Ὁ Δικαστής. Τί ἦταν αὐτό; Τί ἔλεγε; Ἡ φωνὴ του φαίνονταν ὡς νὰρχεται ἀπὸ καμιμὰ μεγάλη σάλα κάτω ἀπ' τὸ ἔδαφος.

Ἡ Δικαστίνα. Τᾶκουσες καὶ σύ;

Ὁ Δικαστής. Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς βοηθάει! Θυμᾶσαι τί μᾶς ἔλεγε γιὰ τὸν ἥλιο; Αὐτὸ ἦταν τὸ πῶς περίεργο! Πῶς μπορούσε νὰ τὸ ξέρει;..... πῶς εἶνε ἔτσι. πῶς τόσο παράξενα εἶμαι καμωμένος ποὺ ὁ ἥλιος πάντα μὲ καίει. καὶ ἡ αἰτία θὰ εἶνε τὸ πῶς ὅταν ἡ μητέρα μου ἦταν ἔγκυος σὲ μένα ἔπαθε ἠλίαση, ὅμως πῶς καὶ σύ....

Ἡ Δικαστίνα. (τρομαγμένη) Σιωπὴ. Πῆς μου ἔδωσε ὁ ἥλιος;

Ὁ Δικαστής. Βέβαια κι' ἔδωσε.

Ἡ Δικαστίνα. Τότε πῶς μπορεί ἡ ἠλιοσικιὰ νὰ κάθεται ἀπάνω στὸ μαυσωλεῖο;

(Ἡ ἠλιοσικιὰ κουνιέται)

Ὁ Δικαστής. Χριστέ μου... Σημάδι!

Ἡ Δικαστίνα. Σημάδι ἀπάνω στὸν τάφο! Αὐτὸ δὲ γίνεται κάθε μέρα καὶ μόνο μερικοὶ λίγοι ἀνθρώποι ποὺ ἔζησαν μὲ τὴν πίστη στὰ μεγάλα πράματα....

(Ἡ ἠλιοσικιὰ σβύνει)

Ὁ Δικαστής. Ἐδῶ εἶνε ἄγρια σήμερα τὸ βράδυ. Ἀλήθεια ἄσκημα. Αὐτὸ ὅμως ποὺ μὲ συγκίνησε εἶνε πῶς ὁ ἀκαμάτης περιμένει νὰ πεθάνομε γιὰ νὰ πάρει τὴν περιουσία. Ξέρεις.... μὰ δὲ γνωρίζω ἂν πρέπει νὰ τὸ πῶ.

Ἡ Δικαστίνα. Πῆς το!

Ὁ Δικαστής. Καλὰ. Ἄκουσες καμιμὰ φορὰ τὴν παράδοση πῶς

αὐτὸ ἐδῶ τ' ἀμπέλι ἦταν τόπος βασιανιστηρίων;

Ἡ Δικαστίνα. Τῶμαδες καὶ σύ;

Ὁ Δικαστής. Ναι τὸ εἴξερες; Ἄν χαρίσομε τῇ γῆ στὸ μοναστήρι, τότε γίνεται χῶμα εὐλογημένο καὶ τότε μπορούμε νὰ εἴμαστε ἡσυχιοὶ. Οἱ τόκοι ὅσο τὰ παιδιὰ μεγαλώνουν θὰ πηγαίνουν σ' αὐτὰ. Ἔτσι κερδίζομε πῶς διώχεται κι' ὁ Ἀδόλφ, μὲ τίς κερδοσκοπίες του ἀπάνω στὴν κληρονομία. Θαρρῶ πῶς εἶνε ἡ καλλίτερη λύση τοῦ διλήμματος: Νὰ δώσεις χωρὶς τίποτα νὰ παίρνεσαι.

Ἡ Δικαστίνα. Ἡ ἀψηλὴ ἀντίληψη σου δὲ γελάστηκε καὶ τὴ φορὰ αὐτῆ. Παραδέχομαι τὴ γνώμη σου, ὅμως ἂν ὑποθέσομε πῶς θὰ γίνεῖ ἀπαλοτρίωση..... τότε τί γίνεται;

Ὁ Δικαστής. Μένει ἀρκετὸς καιρὸς γιὰ νὰ τὸ σκεφτοῦμε. Τὸ γρηγορότερο, καὶ μάλιστα ἀμέσως, πρέπει νὰ εὐλογηθεῖ τὸ μανσωλεῖο.

Ὁ Φραγκισκανός. Εἰρήνη ὑμῖν. Κύριε Δικαστὴ καὶ Κυρία Δικαστίνα

Ἡ Δικαστίνα. Ἔρχεστε σὲ καλὴ ὥρα Πάτερ, γιὰ ν' ἀνακοῦσετε κάποια ἀνακοίνωση ποὺ ἐνδιαφέρει τὸ μοναστήρι.

Ὁ Φραγκισκανός. Χαίρομαι.

Ἡ ἡλιοσκιὰ φαίνεται ἀπάνω στὸ μανσωλεῖο).

Ἡ Δικαστίνα. Κι' ἔπειτα θέλαμε νὰ ρωτήσωμε γιὰ τὴν εὐλογία τοῦ μανσωλεῖου, πότε θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ;

Ὁ Φραγκισκανός. (τὴν κυττάζει στὰ μάτια) ἔτσι;

Ὁ Δικαστής. Ὅχι, Ἰδέστε, Πάτερ, τὸ σημάδι ἐκεῖ . . .

Δικαστίνα. Βέβαια. Δὲν εἶνε βέβαια ἅγιο μέρος. . . .

Ὁ Φραγκισκανός. Εἶνε φωσφορισμός . . .

Ἡ Δικαστίνα. Δὲν εἶνε κακὸ προμήνυμα! δὲ μᾶς λέει τίποτα καὶ δὲν ἀναγκάζει μιὰν εὐσεβῆ ψυχὴ σὲ σκέψεις; δὲν ἔπρεπε αὐτὸς ὁ τόπος νὰ γίνεῖ μιὰ συγκέντρωση προσκυνητῶν τῆς ἐρήμου ποῦ . . .

Ὁ Φραγκισκανός. Κυρία Δικαστίνα, θέλω νὰ σᾶς μιλήσω μονάχη. (Τραβιέται πρὸς τὰ δεξιά).

Ἡ Δικαστίνα (τὴν ἀκολουθεῖ) Πάτερ . . .

Ὁ Φραγκισκανός (μιλεῖ μισοχαμηλά.) Κυρία Δικαστίνα, χαίρεστε ἐδῶ στὸν τόπο μιὰν ἐκτίμηση ποὺ δὲν τὴν ἀξίζετε, γιὰτὶ εἶστε ἡ πιὸ μεγάλη ἁμαρτωλὴ ποὺ γινώριζω. Θέλετε νὰ ἀγοράσετε τὴ συχώρηση θέλετε νὰ καταχραστεῖτε τὴ βουσιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐξὸν ἀπὸ αὐτὸ κλέψατε καὶ τὸν Κύριο.

Ἡ Δικαστίνα. Τί ἀκούω;

Ὁ Φραγκισκανός. Ὅταν εἰσαστὰν ἄρρωστη καὶ πλησιάζε ὁ θάνατος, τάξατε στὸ Θεὸ νὰ στείλετε στὸ μοναστήρι, ἓνα δισκοπότηρο ἀπὸ

καθαρὸ χρυσάφι ἂν γινόσασταν καλά. Γιάνατε καὶ στείλατε στὸ μοναστήρι τὸ ἅγιο Δοχεῖο, ὅμως ἦταν ἀπὸ ἀσῆμι μαλαματοκαπνισμένο. Ὅχι ἐξ αἰτίας τοῦ χρυσαφιοῦ μὰ γιὰ τὴν παραβίαση τοῦ ταξίματος καὶ γιὰ ἀπάτη εἶστε πιὰ καταδικασμένη.

Ἡ Δικαστίνα. Δὲν τὸ γνώριζα μὲ γέλασε ὁ χρυσικός.

Ὁ Φραγκισκανός. Λέτε φέματα, γιὰτὶ ἐγὼ ἔχω τὸ λογαριασμὸ τοῦ χρυσικοῦ.

Ἡ Δικαστίνα. Μπορεῖ νὰ μοῦ συχωρεθεῖ;

Ὁ Φραγκισκανός. Ποτέ. Ἡ ἀπάτη πρὸς τὸ Θεὸ εἶνε ἁμαρτία θανάσιμη.

Ἡ Δικαστίνα. Ἄλλοίμονο!

Ὁ Φραγκισκανός. Ὅσο γιὰ τίς ἄλλες σας ἁμαρτίες, κάμετε καλά, ὅμως ἂν πειράξετε μιὰ τρίχα ἀπὸ τὸ κεφάλι τῶν παιδιῶν, τότε θὰ ἰδεῖτε ποὺς τὰ φυλάγει καὶ θὰ γνωρίσετε τὴ σιδερένια βέργα.

Ἡ Δικαστίνα. Αὐτὸς ὁ διαβολοκαλόγερος νὰ μοῦ λέει τέτοια πράματα! Εἶμαι καταδικασμένη, ἔτσι θέλω νὰ εἶμαι καταδικασμένη, χά, χά!

Ὁ Φραγκισκανός. Ναι εὐτυχία δὲ θὰ ἔρθεῖ στὸ σπῆτι σου, εἰρήνη δὲ θὰ βρεῖς ὅσο νὰ πάθεις ὅλες τίς συμφορὰς ποὺ ἔδωκες στοὺς ἄλλους. Μπορῶ νὰ πῶ μιὰ λέξη στὸ Δικαστὴ;

Ὁ Δικαστής. (πλησιάζει)

Ἡ Δικαστίνα. Πέστε του καὶ κεινοῦ τὸ μερτικό του, γιὰτὶ εἶνε τὸ ἴδιο πρᾶμα.

Ὁ Φραγκισκανός [(πρὸς τὸ Δικαστὴ) Πῶς σοῦ ἤρθε ἡ σκέψη νὰ χτίσεις τὸ μνημα σου ἐδῶ ποὺ στένονταν τὸ ὕψωμα τῆς κρεμάλας.

Ὁ Δικαστής. Ὁ διάβολος μοῦ σφύριξε τὴν ἰδέα.

Ὁ Φραγκισκανός. Ὅπως βέβαια καὶ τὴν ἰδέα νὰ πετάξεις καὶ τὰ παιδιὰ σου στὸ δρόμο καὶ νὰ τοὺς κλέψεις τὴν κληρονομιά τους. Στάθηκες καὶ ὁ ἀδικὸς δικαστής, παρέβηκες ἓναν ὄρκο καὶ δωροδοκήθηκες.

Ὁ Δικαστής. Ἐγώ;

Ὁ Φραγκισκανός. Καὶ τώρα θέλεις νὰ χτίσεις ἓνα μνημα, νὰ χτίσεις μιὰ καλῶρα αἰῶνια στὸν οὐρανό. Ἄκουσε αὐτὸ τὸ χῶμα δὲν εὐλογιέται καὶ πρέπει νὰ λογαριάζεσαι εὐτυχῆς ἂν θὰ μπορέσεις νὰ θαφτεῖς στὴν κοινὴ γῆ ἀνάμεσα στοὺς μικροὺς ἄλλους ἁμαρτωλοὺς. Μιὰ κατάρα ἀπλώνεται ἀπάνω σ' αὐτὴ τὴ γῆ γιὰτὶ σηκώνει αἷμα καὶ κερδίστηκε ἄδικο.

Ὁ Δικαστής. Τί νὰ κίμω;

Ὁ Φραγκισκανός. Μετανόησε, καὶ δόσε πίσω τὰ κλεμμένα καλά.

Ὁ Δικαστής. Τίποτα δὲν ἔκλεψα, ὅλα τὰ κέρδισα μὲ τὸ νόμο.

Ὁ Φραγκισκανός. Βλέπεις, αὐτὸ εἶνε τὸ χειρότερο πῶς νομίζεις τὰ

ἐγκλήματά σου γιὰ νόμιμα, ναι γνωρίζω, πίστεψες πῶς ὁ οὐρανὸς ἰδιαίτερα σ' εὐνόησε γιὰ τὴ δικαιοσύνη σου, ὅμως τώρα θὰ ἴδεις τί θὰ θερίσεις. Ἄγκάθια καὶ τρίβολοι θὰ φυτρώσουν στὸ ἀμπέλι σου, μόνος κι' ἀδύνατος θὰ πηγαίνεις τὸ δρόμο σου κι' ἡ ἡσυχία τῶν γερατιῶν σου θὰ γίνοι μάλωμα κι' ἀμάχη.

Ὁ Δικαστής. Στὸ διάβολο!

Ὁ Φραγκισκανός. Μὴν τὸν φωνάζεις, ἔρχεται ἀμέσως.

Ὁ Δικαστής. Ἄς ἔρθει. Ἐδῶ δὲν ἔχει φόβο, γιὰτὶ μέσα ἐδῶ εἶνε ἡ πίστη.

Ὁ Φραγκισκανός. Κι' οἱ διάβολοι πιστεύουν καὶ τρέμουν. Χαῖρε (φεύγει)

Ἡ Δικαστίνα. (Μὲ μιὰ μεγάλη βέργα) Ἄ! ἐδῶ εἶστε καὶ κουνᾶτε τὸ δέντρο.... Ἐλάτε παλιόπαιδα, ἀπὸ μένα θὰ τῆβρετε....

Ἐρικ. Ὅχι, γιὰγὰ δὲν κουνήσαμε τὸ δέντρο.

Ἡ Δικαστίνα. Ποτὲ δὲ λὲς τὴν ἀλήθεια. Ἄκουσα ἐγὼ τὴν Τώρα ποὺ ἔλεγε πῶς ἔπρεπε νὰ κουνήσετε τὸ δέντρο. Ἐλάτε τώρα νὰ σᾶς κλείσω στὸ ὑπόγειο ποὺ νὰ μὴ βλέπετε οὔτε ἥλιο οὔτε φεγγάρι.

Ἀμαλία. (Προβέλοντας) Μητέρα, δὲ φταίουν τὰ παιδιά.

Ἡ Δικαστίνα. Τί ὠραῖο πρᾶμμα, νὰ εἶσαι κρυμμένη πίσω ἀπ' τὸ θάμνο καὶ νὰ παραμονεύεις κι' ἔπειτα νὰ μαθαίνεις τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ σου νὰ λένε φέμματα.

Ὁ Γείτονας. (βγαίνοντας) Ἐδῶ μόνο ἀλήθεια εἰπώθηκε, κυρὰ Δικαστίνα.

Ἡ Δικαστίνα. Δυὸ μάρτυρες πίσω ἀπ' τοὺς θάμνους εἶνε σχεδὸν σὰν στὸ θέατρο. Ὅμως γιὰ ἰδέες, ἐγὼ γνωρίζω ἀπὸ κατεργαριὰ κι' ὅτι εἶδα κι' ἄκουσα εἶνε ἀποδειχμένο γιὰ μένα. Ἐλάτε παιδιά.

Ἀμαλία. Μητέρα, εἶνε ἁμαρτία καὶ ντροπή.

Ὁ Γείτονας. (Βάζει στὸ στόμα τὸ δάχτυλο γνέφοντας πρὸς τὴν Ἀμαλία)

Ἀμαλία. (Πᾶει πρὸς τὰ παιδιά) Μὴν κλαῖτε παιδάκια μου. Ὑπακούστε στὴ γιαιγιά, δὲν εἶνε κανένας φόβος. Καλλίτερα νὰ ὑποφέρει κανένας τὸ κακὸ, παρὰ νὰ τὸ κάνει καὶ τὸ γνωρίζω πῶς δὲ φταίγετε. Ὁ Θεὸς νὰ σᾶς φυλάει καὶ μὴ ξεχνᾶτε τὴ βραδυνὴ προσευχή σας.

Ἡ Δικαστίνα. (παίρνει τὰ παιδιά).

Ἀμαλία. Δύσκολο νὰ πιστεῖει κανένας, μὰ γλυκό....

Ὁ Γείτονας. Εἶνε δύσκολο νὰ πιστεύομε καλὸ ἀπὸ τὸ Θεό, ἀφοῦ θέλει τὸ καλὸ μας;

Ἀμαλία. Πέστε μου ἓνα μεγάλο καλὸ λόγο γιὰ τὴ νύχτα, ποὺ νὰ μπορέσω νὰ κοιμηθῶ ἀπάνω σ' αὐτὸν σὰν ἀπάνω σ' ἓνα καλὸ μαξιλάρι.

Ὁ Γείτονας. Θὰ τὸν ἔχεις, μόνο ἄφησε με νὰ συλλογιστῶ. Νά... ὁ Ἰσαὰκ θὰ θυσιάζουνταν....

Ἀμαλία. Ὅχι, ὄχι!

Ὁ Γείτονας. Περίμενε. Ὁ Ἰσαὰκ θὰ θυσιάζουνταν... ὅμως δὲ θυσιάστηκε.

Ἀμαλία. Εὐχαριστῶ, εὐχαριστῶ, καλὴ νύχτα. (Φεύγει ἀπ' τὰ δεξιά).

Ὁ Γείτονας. Καλὴ νύχτα παιδί μου. (φεύγει ἀργὰ πρὸς τὸ βάθος).

Ἡ παρέλαση τῶν σκιῶν. (Βγαίνει ἀπ' τὸ μαυσωλεῖο, πρὸς τὰ δεξιά, μὲ πέντε βήματα ἀπόσταση τὸ ἓνα πρόσωπο ἀπὸ τὸ ἄλλο. Προχωρεῖ ἄφωνα).

Ὁ Θάνατος (μὲ δρεπάνι καὶ κλειψύδρα).

Ἡ Λευκὴ Γυναίκα. (Ξανθὴ ἀψηλὴ, λεπτοκαμωμένη. Στὸ δάχτυλο δαχτυλίδι μὲ πράσινη ἀστραφτερὴ πέτρα).

Ὁ Χρυσικός. (μὲ τὸ ψεύτικο δισκοπότηρο).

Ὁ Ἀποκεφαλισμένος Θαλασσινός (μὲ τὸ κεφάλι στὸ χέρι).

Ὁ Δημοπρασιαστής. (μὲ σφυρὶ καὶ σημειωματάρι).

Ὁ Καπνοδοχοκαθαριστής. (μὲ βολίδα, βοῦρτσες καὶ σκούπα).

Ὁ τρελλός. (Σηκώνοντας τὴ σκούφια του μὲ γαῖδουραυτιὰ καὶ κουνούνια καὶ μὲ τὴν ἐπιγραφή «Σκούφια εὐτυχίας» ἀπάνω σ' ἓνα μπαστοῦνι).

Ὁ Γεωδαίτης (μὲ τραπέζι καὶ σανίδι μετρήματος).

Ὁ Δικαστής. (ὅμοιος στὸ ἐξωτερικὸ καὶ ντυμένος σὰν τὸ δικαστή, μ' ἓνα σκοινὶ στὸ λαιμό. Στὸ σηκωμένο χέρι του φαίνεται πῶς λείπει ὁ λιχανός).

(Τὴν ὥρα ποὺ ἀρχίζει ἡ παρέλαση σκοτεινιάζει. Ἡ σκηνὴ εἶνε ἄδεια ὅσο διαρκεῖ τὸ πέρασμα).

Ὁ Δικαστής. (ἀπ' τ' ἀριστερά).

Ἡ Δικαστίνα. (ἀπὸ πίσω του).

Ὁ Δικαστής. Τί κάνεις τόσα ἀργὰ ἔξω καὶ στοιχειώνεις;

Ἡ Δικαστίνα. Τί κάνεις ἐσύ;

Ὁ Δικαστής. Δὲν μποροῦσα νὰ κοιμηθῶ.

Ἡ Δικαστίνα. Γιατί;

Ὁ Δικαστής. Δὲν ξέρω. Νόμιζα πὼς ἄκουα φωνὲς παιδιῶν στὸ ὑπόγειο.

Ἡ Δικαστίνα. Ἀδύνατο! Ὅχι. Δὲν τολμᾶς νὰ κοιμηθεῖς γιατί φοβᾶσαι πὼς θὰ μποροῦσα νὰ σκαλίξω τὸν κρυψῶνα σου.

Ὁ Δικαστής. Καὶ σὺ φοβούσουν μὴν ψάξω τὸ δικό σου. Ὁραία ἡλικία γιὰ Φιλήμονα καὶ Βαυκίδα.

Ἡ Δικαστίνα. Τοῦλάχιστο δὲν ἔρχονται θεοὶ νὰ τοὺς ἐπισκεφτοῦνε.

Ὁ Δικαστής. Ὅχι ἄλλως διόλου θεοί.

Ἡ Παρέλαση. (ἀρχίζει νὰρχεται πάλι ἀπὸ τὸ μανσωλεῖο καὶ νὰ φεύγει πρὸς τὰ δεξιά)

Ἡ Δικαστίνα. Παναγία μου τ' εἶν' αὐτό;

Ὁ Δικαστής. Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς φυλάει.

(Πάψη)

Ἡ Δικαστίνα. Παρακάλεσε, παρακάλεσε γιὰ μᾶς.....

Ὁ Δικαστής. Προσπάθησα μὰ δὲν μπορῶ.

Ἡ Δικαστίνα. Κι' ἐγὼ τὸ ἴδιο. Δὲν ἔχω λόγια, οὔτε σκέψεις.

(Πάψη).

Ὁ Δικαστής. Πὼς ἀρχίζει ἡ προσευχὴ τοῦ Κυρίου;

Ἡ Δικαστίνα. Τὴν ξέχατα κι' ὅμως τὴν θυμούμουν τὸ πρῶτ'.

(Πάψη)

Ἡ Δικαστίνα. Ποιὰ εἶνε Λευκὴ Γυναίκα;

Ὁ Δικαστής. Εἶνε ἡ μητέρα τῆς Ἀμαλίας πού ἤθελες νὰ σκοτώσεις τὴν ἀνάμνησή της.

Ἡ Δικαστίνα. Εἶνε σκιὲς ἢ φαντάσματα, ἢ τὰ ἄρρωστα ὄνειρά μας

Ὁ Δικαστής. Βγάζει τὴ σουγιά του) Εἶνε διαβολικὴ ἀπάτη. Θὰ ρίξω ἀπάνω τους τὸ μαχαίρι. Ἄνοξε τὸ λεπίδι, Καρολίνα, βλέπεις πὼς δὲν μπορῶ νὰ τὸ κάμω.

Ἡ Δικαστίνα. Τὸ νοιώθω. Δὲν εἶνε εὐκολο χωρὶς λιχανό. Μὰ κι' ἐγὼ δὲν μπορῶ (χάνει τὸ μαχαίρι).

Ὁ Δικαστής. ὦ! ἀλλοίμονο. Ἐδῶ δὲν ὠφελεῖ μαχαίρι

Ἄλλοίμονο! Νὰ δ' Ἀποκεραλισμένος Θαλασσινός. Ἄς φύγομε.

Ἡ Δικαστίνα. Εὐκόλα τὸ λές μὰ δὲν μπορῶ νὰ κουνήσω.

Ὁ Δικαστής. Κι' ἐγὼ. Μοιάζει σὰν νὰ εἶμαι δεμένος δυνατὰ στὸ ἔδαφος. Ἄ! δὲ θέλω πιά νὰ ἰδῶ (κρατᾷ τὸ χέρι μπρὸς στὰ μάτια).

Ἡ Δικαστίνα. Μὰ τί εἶνε; Εἶνε καπνὸς ἀπὸ τὸ χῶμα, γιὰ οἱ σκιὲς τῶν δέντρων.

Ὁ Δικαστής. Ὅχι, ἐμεῖς εἴμαστε πού βλέπομε φαντάσματα. Ἐκεῖ

πάω κι' ἐδῶ βρίσκομαι. Ἄς μποροῦσα νὰ κοιμηθῶ μὴ νύχτα καὶ θὰ τοὺς ἔδραξα ἔλων τὴ γλωσσα. Στὸ διάβολο δὲ θὰ τελειώση αὐτὴ ἢ φάρσα;

Ἡ Δικαστίνα. Γιατί λοιπὸν βλέπεις ἀπὸ κεῖ;

Ὁ Δικαστής. Ναι, βλέπω ἀνήμεσα ἀπὸ τὸ χέρι, βλέπω στὸ σκοτάδι ἀνήμεσα ἀπὸ τὸ ματόφυλλο.

Ἡ Δικαστίνα. Μὰ τώρα τελείωσε (Ἡ παρέλαση θγαίνει)

Ὁ Δικαστής. Ἄς εἶνε εὐλογημένος... δὲν μπορῶ νὰ τὸ πῶ. Πὼς θὰ κοιμηθοῦμε σήμερα τὴ νύχτα! Πρέπει νὰ φωνάξομε τὸ γιατί.

Ἡ Δικαστίνα. Ἴσως τὸν πάτερ Κολόμπα.

Ὁ Δικαστής. Δὲν μπορεῖ νὰ ὀφελῆσει καὶ κείνος πού θὰ μποροῦσε δὲν τὸ θέλει. Ἄς τὸ κάμει ὁ «Ἄλλος».

Ὁ Ἄλλος. Ἀπὸ τὸ πισινὸ μέρος τοῦ παρεκκλησιασῶ τῆς Παναγίας. Εἶνε ὑπερβολικὰ λιγνός κι' ἐξαντλημένος. Μαλιὰ λεπτὰ χτενισμένα μὲ χωρίστρα. Ἐχουν χρῶμα τριπύκου μαύρου, ἀρχιὸ γένι σὰν ἀπὸ λινάρι.

Ροῦχα ἄσχημα, στενά, χωρὶς ἀσπρόρουχα, ἓνα κόκκινο μάλλινο μαντήλι περιτυλιγμένο στὸ λαιμό του. Γυαλιὰ. Κάτω ἀπὸ τὴν ἀμασχάλη ἓνα καλάμι)

Ὁ Δικαστής. Ποῖος εἶσαι;

Ὁ Ἄλλος (μισοφωναχτά). Εἶμαι ὁ Ἄλλος,

Ὁ Δικαστής. (στὴ Δικαστίνα) Κάμε τὸ σταυρό σου. Ἐγὼ δὲν μπορῶ.

Ὁ Ἄλλος. Ὁ σταυρὸς δὲ μὲ φοβίζει, γιατί κἀνὼ ἴσια ἴσια τὴ θητεία μου γιὰ νὰ τὸν υποφέρω.

Ὁ Δικαστής. Ποῖος εἶσαι;

Ὁ Ἄλλος. Ἐγὼ εἶμαι ὁ Ἄλλος. Γιατὶ ἤθελα νὰ εἶμαι ὁ Πρῶτος. Στάθηκα ἄνθρωπος κακός καὶ θὰ ὑπηρετήσω τὸ καλὸ γιὰ τιμωρία.

Ὁ Δικαστής. Λοιπὸν δὲν εἶσαι τὸ Κακό;

Ὁ Ἄλλος. Μπορεῖ κι' ἔχω δουλιὰ νὰ σᾶς βασανίσω ὡς τὸ Σταυρὸ ἔπου θ' ἀπαντηθοῦμε.

Ἡ Δικαστίνα (στὸ Δικαστή) Μὴν τὸν ἀφίνεις; Παρακάλεσέ τον νὰ φύγει.

Ὁ Ἄλλος. Δὲν ὠφελεῖ Μὲ φωνάξατε καὶ τώρα πρέπει νὰ μὲ σέρνετε μαζί σας!

Ὁ Δικαστής κι' ἡ Δικαστίνα. (Φεύγουν ἀριστερά. Ὁ Ἄλλος τὸν ἀκολουθεῖ).

(Τελειώνει ἡ πρώτη πράξις.)

Πρόχειρη μετάφραση

N.

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΓΡΥΠΑΡΗ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ :

Όταν ἔγραφα τὸ σημείωμά μου, τὰ ἔργα τοῦ Γρυπάρη, δὲν εἶχαν ἀκόμα συνταχθεῖ σὲ τόμο, γι' αὐτὸ δὲν ἦμιον βέβαιος ἂν τὸ ποίημα «ὦρα θλίψεως» ἦταν δικό του. Δημοσιεύτηκε στὸ «Περιοδικόν μας» τοῦ κ. Βόκου μ' ἓνα ἄπλο Γ γιὰ ὑπογραφή. Ἀναγκάζομαι νὰ κάνω ξέχωρο λόγο γιὰ τὸ περίλυπο αὐτὸ κι' ὠχρὸ ἀπὸ θλίψη ἔργο, γιὰ νὰ φανερωθεῖ ἡ διαλεχτὴ ὁμορφιά του. Τὸ τοποθετῶ ἐδῶ χωριστὰ θυμῶντας τοὺς στίχους τοῦ Φάουστ

στ. 3828 Siehst du dort

Ein blasses schönes kind allein und ferne stehen? ¹⁾

Εἶναι ἡ παθητικὰ συνομιλία τοῦ ποιητῆ μ' ἓνα θλιμμένο πρόσωπο, τὴν «ἀδερφή μας» ποὺ ἐμφανίζεται ἄλλη μιὰ φορὰ μέσα στὴ σειρά τῶν ἰντερμέδιων (σελ. 31). Ἡρεμὸς καὶ ἀργοστάλαχος πόνος λείβεται μέσα στοὺς ἐλεύθερους. στίχους τοῦ ποιήματος κ' εἶναι οἱ ἐλεύθεροι αὐτοὶ στίχοι ἀπ' τοὺς λιγοστοὺς μουσικοὺς ποὺ γράφτηκαν ἑλληνικὰ στὴ δύσκολη ἀπάνω αὐτὴ τεχντροπία. Ἐνώνεται ἐδῶ ἡ ντεκαντάντικη συγκίνηση τοῦ ποιητῆ μὲ μοιτίβα λαϊκῆς ποίησης, μὲ γλωσσικοὺς ἰδιωτισμοὺς τῆς δημοτικῆς ποὺ ἔχουν ξέχωρο ἄρωμα καὶ τὶς ἀναπόσπαστες ὠραῖες εἰκόνες. Μιλεῖ πρώτη ἡ ἀδερφή μας.

Εἶπε ἡ ἀδερφή μας : — Σιγοβρέχει

μὰ πίκρα στὴν καρδιά μου,
νοιώθω ἓνα χέρι νὰ μοῦ δένει
ἀπόψε κόμπο τὴν καρδιά μου
καὶ δὲν κρατῶ τὰ δάκρυά μου.

Ἡ πίκρα ὀπρωσιγανὴ βροχὴ λούζει τὴν ψυχὴ της μέσα στὴ λυπητερὴ νύχτα. Ἐνα χέρι τῆς δένει κόμπο τὴν καρδιά. Σφίγγεται τὸ εἶνε της μπρὸς σ' ἓνα ξέσπασμα δακρῶν.

Κι ἀκολουθεῖ ἡ ὁμορφὴ εἰκόνα τῆς ἀδυναμίας.

λύνει τ' ἀστέρι τῶν βοσκῶν
μέσ' στὸν ὑγρὸ οὐρανό.

Όλα ἀγωνιοῦν, κρατοῦν τὴν ἀνάσα των τὰ δέντρα στὸ βουνό. Κάτι προσμένεται ἐνῶ πνίγεται ἡ ψυχὴ κάτω ἀπὸ τὴ βαρειά μυρωδιά νάρδου. Κι' ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἔρθει εἶνετὸ ἀντιλάλημα παλιοῦ σκοποῦ γιὰ κάποια λυπητερὴ ἀγάπη χαμένη ποὺ εἶχε τὰ μάτια τῆς κόρης τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ. Τὰ μάτια ποὺ ψιλοψιχάλιζαν καὶ μέσα στὸ ψιχάλισμά τους καράβια ἀρμενίζαν.

1) Βλέπετε ἐκεῖ ἓνα ὠχρὸ ὠραῖο κορίτσι νὰ στέκεται μονάχο του ἀπὸ μακριά;

Βέβαια ὁ ποιητῆς γράφοντας τοὺς τελευταίους στίχους,
κι ἀντιλαλεῖ.

μέσα στῆς μνήμης μου τὰ βάρδια
παλιὸς σκοπὸς γιὰ κάποια μάτια
ποὺ ψιχοψιχάλιζαν

Καὶ μέσα στὸ ψιχάλισμα φρεδάγε; ἀρμενίζον
εἰγεῦπ' ὄψει του καὶ τὸλαϊκὸ τραγοῦδι καὶ τὸν τελευταῖο στίχο τοῦ διάσημου
σονέττου τοῦ Ἑρεδιᾶ, ὅταν ὁ Ἀντώνιος στὰ μάτια τῆς Κλεοπάτρας εἶδε
Toute une mer immense où fuyaient des galères.

Ἄλλαξε τὸ καράβια καὶ τὸ galères σὲ φρεγάδες. Ὅμως εἶνε τόσο
τεχνικὰ καὶ ἡ ἀνάμνηση κι' ἡ ἀπομίμηση ποὺ θὰ ἤθελα νὰ ὑπαρχαν κ'
ἄλλες τέτοιες στὴ λογοτεχνία μας γιὰτι ἀποτελοῦνε νέα δημιουργία..

Στὴν περίλυπη αὐτὴ θύμηση ἀπαντᾷ μυστηριακὰ καὶ παθητικὰ ὁ
ποιητῆς.

Κι εἶπα — Ἀδερφή μας, μᾶς βαραίνει
ἡ ὦρα τῆς θλίψεως ποὺ μᾶς θρέφει
μόνο μ' ἀνάμνησες παλιές·
μὰ τὸνειρο, ποὺ ἀρχίσαμε ξυπνοὶ
κι' ἐσώναμε ὑπνωμένοι,
ποιοὺς θὰ τὸ ξαναπῆ
στὴν ὦρα τῶν ὠρῶν ποὺ κρένει
μ' ἀρχαῖες παρηγοριές ;

Τὸ αἰώνιο ὄνειρο ποὺ μέσα του ἔζησε ὁ ποιητῆς, ποὺ τοῦ γέμισε
τὴ ζωὴ μέρα καὶ νύχτα, τὸνειρο τὸ θλιβερὸ καὶ τὸ πονεμένο ποὺ ἔσβυσε
καὶ πάει, ποιοὺς θὰ μπορέσει νὰ τὸ ξαναλαλήσει, νὰ τὸ ξαναπῆ, τὰ τὸ ξαναζήσει
ὅταν θὰ σημαίνει ἡ μυστηριακὴ ὦρα τῶν ὠρῶν ποὺ λαλιά ἔχει
μονάχα τὴ μακρυνὴ καὶ μόλις ἀκουόμενη φωνὴ τῶν ἀναμνήσεων ; Πῶς
θὰ ξαναζήσει ἡ ψυχὴ τὸ παλιὸ ὄνειρο τὸ σβυσμένο ; Τραγικὴ ματαιό-
τητα ποὺ πνίγει ἀργὰ ἀργὰ μὲ τὴν ἀπελπισία της σὰν ἓνα ἀργὸ πέσιμο
νοεμβριατικῶν νεκρόφυλλων κατὰ μᾶκρος θαμπῆς δειτροστοιχίας —

Κ' εἶπε ἡ ἀδερφή μας — Πῆς νὰ ποῦμε
τοὺς πόνους ποὺ πονοῦμε.

Όσο κι ἂν θυμίζει τὸ ἔργο οὐτὸ τις ἐπιρροές ποὺ εἶπα κι ὅσο κι ἂν
ἀκόμα στὴν ἀρχὴ μοῦ φέρνει στὸ νοῦ τὸ Βερολινικὸ

Il pleut dans la ville,

καὶ πῶς κάτω τὴν μυστηριακὰ εἰσαγωγή τῆς Λορελάτης τοῦ Χάινε,
εἶνε ἀπ' τὰ μαργαριτάρια τῆς λογοτεχνίας μας.

Κι ἂν στὴ σύνθεσή του χρησιμοποιήθηκαν παλιότερα ἀρώματα, ὅμως
ὁ καλλιτεχνικὸς του μυρεψὸς στάθηκε ἱκανὸς νὰ βγάλει στὸ φῶς ἓνα και-
νούριο λεπτεπίλεπτο πενταπλὸ ἀπόσταγμα.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΕΝΑ ΕΡΓΟ

Ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Θρασύβουλου Καστανάκη, ἐλάχιστα κομμάτια γνωρίζουμε δημοσιευμένα. Ὅλα μαζί, δὲν εἶναι παρὰ τρία ἕως τέσσερα δηγήματα, οἱ *Δυρικὲς πρόξες* του, ἡ μυστικὰ σηκῆ του *Πρώτη μέρα* καὶ ἀνακατωμένα, σειρὲς τραγουδιῶν, πού ἀρχίζει νὰ δημοσιεύη στὸ «Διώνυσο», τὸ ὄλο, καμιά πενήνταριά πυκνοτυπωμένες σελίδες. Ἄν καὶ οἱ σελίδες τοῦ ἔργου του, εἶναι λιγοστὲς ἀκόμα, ἐν τούτοις, κατόπι ἀπὸ τὸ τελευταῖο παρουσιάσμα του, ἦρθε ἡ ὥρα ν' ἀρχίσῃ ἡ ἐξέταση αὐτοῦ τοῦ νέου ταλέντου καὶ τοῦ ἔργου του, περιμένοντας πάντα νὰ μᾶς παραοισιάξῃ ὁλοένα καὶ τὴν ἄλλη του ἐργασία, ἐκείνη πού κιόλας ὑπάρχει ἢ πού τώρα γενιέται, περιμένοντας νὰ μᾶς δώσῃ τὸ ἔργο, ὅπου γενικά, θὰ κλείσῃ ὅλη τὴ φυσιογνωμία του καὶ ὅλες τὶς ἀποφες τοῦ πνεύματου του.

Πρέπει ἀπὸ τώρα κιόλας, ν' ἀρχίζουμε νὰ μελετοῦμε τὸ ἔργο του, χωρὶς νὰ περιμένουμε νὰ περάσῃ καὶ τότες μόνον νὰ τὸ ἀντιληφθοῦμε, ἀφοῦ κιόλας, ἴσως ἐγὼ μὲν περισσότερον νὰ μιλήσω γι' αὐτὸ ἔργο—εἶναι ἀπὸ τὰ σπάνια, πού πέρασε πιά τὴν προσπάθεια καὶ φτάνει πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα· καὶ αὐτὸ σὲ λιγότερους δημιουργοὺς; τὸ βλέπω, προπαντὸς, στὶς μέρες, πού ἀμφιβάλλω, ἂν ὑπάρχει τίποτα τέτοιο.

Φροντίζω νὰ τὸ πῶ: Τὸ ἄρθρο μου, δὲν κρίνει, δὲν ξετάζει κριτικά, δὲν παίνει, δὲ ζητᾷ νὰ βρῇ ψεγάδι στὸ ἔργο τοῦ Καστανάκη· προσπαθεῖ νὰ γίνῃ μιὰ εἰσαγωγικὴ δουλειὰ στὴ μελέτη τοῦ ἔργου του, νὰ βρῇ ἕνα ὀρθὸ καὶ καρποφόρο δρόμο ἐξέτασης, νὰ προλάβῃ διάφορες παρεξήγησες, πού ἀμέσως θάκουστούν. Κ' ἐλπίζω, ἢ εἰσαγωγικὴ μου αὐτὴ ἐργασία, νὰ προχωρῇ μὲ τὸ προχώρημα ἐκείνου πρὸς τὰ γενικότερα καὶ τὰ βαθύτερα. Καὶ ρωτιέμαι τί βαθύτητα ὁ Καστανάκης θὰ φτάσῃ στὸ μέλλον, γιατί φτάνει σὲ τέτοια ἀποτελέσματα πού λέω πὼς ἀργότερα θὰ μορφώσῃ μονάχα τὶς γενικότερες ἀπάνω σὲ δοσμένα στοιχεῖα ἴσως. Σημειώνω κιόλας, πὼς τὸ ἄρθρο μου, γυρεύει νὰ κυττάξῃ, ὅσο μπορεῖ, καὶ τὸ μέλλο τοῦ ποιητῆ, στὸν ὀπιτιο ζῆ ἕνας ὁλόκληρος κύκλος ἰδεῶν.

Σήμερα, πρὸ παντὸς, μοῦ ἐνδιαφέρουνε τὰ κύρια καὶ γενικά σημεῖα τοῦ ἔργου του πού ὁλοένα δημιουργιέται, ἀπ' ὅπου θὰ πηγᾶσῃ ἢ πλέρεια ἐξήγηση καὶ κατανόησή του. Ἡ γενικὴ μορφή τοῦ ἔργου, εἶναι σήμερα πού θέλω νὰ φανερωθῇ μπροστά μας, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, κι' ἄς μείνουν γι' ἀργότερα νὰ ξεαστοῦν ὅλα τὰ στοιχεῖα πού συντείνουν στὸ σύνολο, μολονότι δὲν εἶναι λιγότερον λαμπρὰ. Καὶ εἶναι χρειαζόμενον νὰ τονιστεῖ καὶ νὰ δειχτεῖ, περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο, ἡ γενικότητα αὐτῆ, γιατί στὴν πατρίδα τοῦ ποιητῆ, στὴν Πόλη, ἀδύνατο στέκεται νὰ τὸ ἀντιληφθῇ κανεὶς αὐτό. Οἱ πολιτικοὶ κύκλοι, καὶ ὁ δικός του ἴσως κάποτε ὁ κύκλος, δὲ βλέπουνε στὸ ὡς τώρα δημοσιευμένο ἔργο του, παρὰ μιὰ προσπάθεια δημιουργίας ἐνὸς καὶ βαθειὰ ἀσύλληπτου, ἰδεῶν πού μόλις ὑπάρχουν, στολισμένες μὲ πλούσια στολίδια, ἢ καὶ ἀκόμα, μονάχα ὁμορφα λόγια. Τοῦτα, τὰ στοχάζονται κιόλας ἐκείνοι πού καταλαβαίνουνε τὸ Καστανάκι ἔργο, ἢ τοῦλάχιστο καταλαβαίνουν τί θέλει νὰ κἀνῃ, ὅπως λένε. Γι' αὐτὸν τὸ λόγο, πρέπει νὰ τονισθῇ πὼς παραπάνω ἀπὸ τὶς ἀπιστες εἰκόνες, παραπάνω ἀπὸ τὰ ὠραῖα λόγια, ὑπάρχει τὸ γενικὸ δέσιμον τοῦ ἔργου, ὡς σκέψη καὶ ὡς τέχνη· καὶ πρέπει νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς, πὼς οἱ φράσες του οἱ πὺ δὲσκόλες καὶ πλούσιες, εἶναι γεννήματα σκέψεων καὶ παρατηρήσεων, μᾶζι καὶ ἀισθημάτων, μεγάλης βαθιότητος, πὼς ἡ τέλεια ὁμορφιά τῆς φράσης του, δὲν εἶναι

πάντα ἀποτέλεσμα ἐργασίας, ἀλλὰ πὼς μᾶζι μὲ τὴν ἰδέα πού ἐκφράζεται, γενιέται καὶ κείνη λαμπρή.

Ἴσως κάποτε καὶ τὰ νοήματα νὰ φαντάζοντε πὼς ἔχουνε μονάχα μιὰ ἐξωτερικὴ μορφή· μιὰ προσεχτικώτερη μελέτη, θάδειχνε πὼς γιὰ νὰ γεννηθῇ τὸ νόημα πού ζητᾷ ὁ Καστανάκης, ἐργάζεται κάποια φιλοσοφικώτερη σκέψη—μιὰ βαθύτατη σοφία. Δὲ θέλω ὅμως τώρα, ἰδιαίτερα νὰ μιλήσω γι' αὐτό. Ἄς σημειώσω μόνον, πὼς, σὰ τελευταῖα του, τοῦτο γίνεται πὺ φανερό, ἂν καὶ στὶς πρώτες του *Δυρικὲς πρόξες*, εὐκόλα παρατηριέται. Ἴσως τώρα, κάπως πὺ πολὺ νὰ νοιώθει νὰ γενιέται μέσα του, μιὰν ἄλλη δύναμη, πού πιθανὸν νὰ τὸν κυριαρχήσῃ ἀργότερα. Κατόπι ἀπὸ μιὰ ἐπίμονη καὶ ἐνθουσιασμένη μελέτη καὶ στοχασμοὺς γιὰ τὸν ἑαυτό του, μούλεγε, στὸς τελευταίους καιροὺς, πὼς θάρτανε ἀργότερα στὴ φιλοσοφία ἀναγκαστικά, γιατί ἐκεῖ τὸν ὀδηγοῦσε ἡ σκέψη του καὶ πού θάρβρισε μιὰ ἀτέλειωτη πηγὴ ἐμπνευσης. Γύρευε κιόλας κάποια πηγὴ μεγαλύτερης ἐμπνευσης, ἀνοίγοντας καὶ τὴ βίβλο, ἀνοίγοντας κάποτε τὴν αἰγυπτιακὴν ἱστορία, ἢ τίποτα ἄλλο ἀκόμα, χωρὶς ὅμως νὰ μπορέσῃ νὰ κρατήσῃ αὐτὰ τὰ βιβλία, πολὺ ὠρα ἀνοιχτά. Κάποιο δῆγμα νομίζω, εἶναι ἐκείνης τῆς λίγης χρονικῆς περιόδου, πού δὲν καλοθυμοῦμαι. Τὸ βέβαιον εἶναι πὼς ὁ Καστανάκης δὲ μπόρεσε νὰ βρῇ τίποτα παραπάνω σὰ παλιὰ βιβλία καὶ στὸς παλιούς θρούλους, ἀπὸ κείνα πού γνωρίζε. Ἀπὸ τότες, ἔκλεισε τὰ βιβλία καὶ κλείστηκε στὸν ἑαυτό του καὶ ζητᾷ τὴ σκέψη, μονάχα ἀπὸ κείνον τὸν ἴδιο. Δὲν εἶναι ὁ ποιητῆς πού θὰ ὀδηγηθεῖ ἀπὸ κανένα πὺ παλιό του, δὲν εἶναι ἐκεῖνος πού ἄλλοι θὰ τοῦ ἀνοίξουνε τοὺς δρόμους γιὰ νὰ δῇ μπροστά του. Γιατί, εἶναι ὁ ποιητῆς, μ' ὄλο πού παρουσιάζει ὁμορφες εἰκόνες, ὁ ποιητῆς πού στοχάζεται. Κι ὅταν παντοῦ ζητᾷ κανεὶς τὴ σκέψη, δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ γιὰ πολὺ, σ' ὅτι δὲν συμφωνᾷ μᾶζι του. Τότε καὶ ὁ ἴδιος ἄλλωστε, καταλαβαίνοντας αὐτὴ τὴν ἰκανότητά του, ὅπως τὸ σημείωσα παραπάνω.

Περίεργη ἢ μοῖρα θᾶναι τοῦ ἔργου τοῦ Καστανάκη, στὴ φιλολογία μας· ὅπως ἡ μοῖρα ὄλων τῶν μεγάλων δημιουργῶν. Βαθῆς, δύσκολος, ἀκατάληπτος ἴσως γιὰ πολλούς, ὅπως λένε, ἐνὸ ἀκόμα ὄλοι πεισιμωμένα θάρνιονται νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν ὡς ἀνώτερον, εἶτε γιατί τοὺς ξαφνίζει, εἶτε γιὰ τὴν θυμῶν, ἐκείνου, ὅσο περὶ τὸ καιρὸς, σιγὰ σιγὰ, δίχως τὴ βοήθεια τῆς κριτικῆς, θάρχίζει, χωρὶς κανεὶς μας νὰ τὸ καταλαβαίνῃ, νὰ μᾶς ἐπιβάλλεται, καὶ νὰ θρονιάζεται, ἀνάμεσόν μας, τὸνομά του ὑψηλότερα. Καὶ ξαφνικά, θὰ παρατηρήσουμε τὴν ἐπίδραση πού θᾶχει ἀσκήσῃ ἀπάνω μας, ἀναπάντεχα. Οἱ λίγοι ἄνθρωποι πού τὸν γνωρίζουν ἀκόμα, μὲ φόβον βλέπουν σιγὰ καὶ ἡσυχᾷ ν' αὐξάνῃ τὸ ἔργο του, καὶ τρομάζοντας νοιώθουν νὰ βαθαίνῃ ἀπάνω τους ὄλο τὸ βάρος τοῦ ἔργου του. Γιὰ πολλή, ἴσως, εὐκόλα δὲ θὰ μποροῦν νὰ τὸν ἐνοήσουν καὶ ἴσως νὰ μὴ θέλουν νὰ τὸν προσέχουν, ἀλλὰ, θὰ τοὺς ἔχει κιόλας ἐπιβληθεῖ, καὶ ἡ ἐπίδραση του, ἄμεση ἢ ἔμμεση, σὰν ἕνα ἀναπόφευγον κακό. Ἀμέσως κατόπι ἀπὸ τὸ παρουσιασμὸ του, στὸς πολιτικούς κύκλους (λίγος καιρὸς εἶναι πού φάνηκε) ἐξάσκησε φανερὴ κάποια ἐπίδραση, καὶ ὡς συγγραφέας, καὶ ὡς ἄτομον. Γιὰ τοῦτο ὅμως ἡ θέση δὲν εἶναι δῶ. Προτείνω, γι' αὐτὸν τὸ λόγο, πὼς ὁ Καστανάκης, θᾶχῃ μιὰ ἐπίδραση ἀπὸ πολλὰς ἀποφες. Καὶ μπορεῖ νὰ σοῦ δώσῃ ἐπίδραση, ἢ ἰδέα μονάχα, πὼς ἀνάμεσόν μας, ζῆ καὶ σκέπτεται τὸ καὶ παραπάνω.

Λυποῦμαι, πού μιλιῶντας δῶ πέρα, θάναχασιθῶ νὰ θυμηθῶ καὶ ἀναφέρω πράματα πού θὰ ἐπιθυμοῦσα νὰ μείνουν πάντα ξεχασμένα. Μὲ κοστίζει λίγο, νὰναλογίζουμαι γεγονότα τόσο γελοῖα καὶ περιορισμένων ἀνθρώπων, τὶς στιγμὲς πού ἀρχίζω νὰ στοχάζομαι πὺ ἀγνά, καὶ οἱ ματιές μου ἡσυχάζουν. Μοῦ ἀναγκάζει ὅμως, ἐκεῖνο πού γυρεύω νὰναφέρω πράματα πολιτικά, σχετικὰ γιὰ τὸν Καστα-

νάκη· πρέπει να τα θυμηθούμε γιατί στην Πόλη μεγάλωσε, εκεί γνωρίστηκε πρώτ' απ' όλα, από εκεί πήρε την πρώτη επίδραση, καλή ή κακή. Σας έχω πει πώς θα μιλήσω για τον Καστανάκη, με τρόπο που να παρουσιαστή μπρός μας καλύτερα κι όχι όπως μπορεί να μιλήσει κανείς, για τον Ποιητή, χωρίς να σκεφτούμε τίποτ' άλλο.

Και για να εννοήση κανείς το λόγο που μιλώ για λίγα πράγματα, τονίζοντας τα ιδιαίτερα, πρέπει να γίνη αντίληπτο στο Καστανάκη έργο κάτι που έντελώς παρεξηγήθηκε και που καν δεν το σκέφθηκε κανείς. Πρέπει να φαρδαίνη ή σημασία της επίδρασης του και ναλλάξη, στις αντίληψές μας, ή έννοια του έργου του.

Για να τον καταλάβη κανείς, πρέπει να πάψη να βλέπη μονόμερα, στο ως τώρα δημοσιευμένο έργο που μ' έχω, τον *τεχνίτη*, άποκλειστικά, τον ποιητή τον Έλληνα, που άκλουθήσε την γαλλική ποίηση της περασμένης γενεάς, το συμβολισμό, που γέραςε πιά και δε λέει παρά τα τελευταία του!) "Όσοι το γνωρίζουν, έχουν αυτήν την αντίληψη άποκλειστικά μιá από τις παρεξήγησες που το πιότερο ίσως έχουν να είπωθούν για το έργο του. Λυπηρό είναι για το δημιουργό, που γνωρίζει τι παραδίνη στον κόσμο, νακούει τόσες πλάνες άπάνω σε κείνον και από τη μεριά που τα παρουσιάζω τώρα, ατία μεγάλη είναι εκείνοι που επιπόλαια μ'ς διδάξαν ποιά μπορεί να είναι ή ελληνική τέχνη, χωρίς να μελετηθεί και να φανερωθεί όλο εκείνο που μπορούμε να φέρουμε στην 'Ελλάδα και να βλαστήση' λυπηρό είναι, να βλέπει ό ποιητής πώς μένη άκατάληπτος για κάποια πρόληψη. Και άς μ'ην π'η κανείς—και έπειδή πρόκειται για τον Καστανάκη, όλοι θα το πούνε—πώς ό ποιητής εργάζεται για τον εαυτό του, ή μονάχα για έναν δικό του κύκλο. Γράφει και υπάρχει για τον κόσμο—και ό κέσμος τον παρουσίασε. Και εργάζεται, και κείνο το βαθύτερο που κούβει το έργο του, εκείνο που ξεφεύγει απ' όλους, είναι για το *υπέροχο πνεύμα* το σύγχρονό του ή της μελλούμενης γενεάς. Η με γαλοφυία, όταν δημιουργεί, όσον και αν τριγυρίζεται από ανθρώπους που καταλαβαίνουν, αίστάνεται στο βάθος, πώς ζει για το πνεύμα, που θάρθει άργότερα και μόνο εκείνο θα το καταλάβει—ό ίδιος ό εαυτός του. Παράξενα, όλοι οι μεγάλοι δημιουργοί, μου παρουσιάζονται σαν κάτι ένιαίο και σαν όλοι να είναι ίδιοι και να λένε τα ίδια. Νομίζω, πώς ό Ποιητής, εργάζεται για τον κόσμο, και κρατά μονάχα κάτι στο έργο του που μένει δώρο στον κατοπινό του, που τον αγαπά περιέργα και του χαρίζει έτσι και απ' τον ίδιο εαυτό του.

Πόσα άστόχαστα λόγια έχει νακούσει ό Καστανάκης, το είδαμε κιόλας, από το πρώτο φανέρωμά του. Από τη στιγμή που δημοσιεύτηκε ή *Φοβισμένη ψυχή* στο πλιτικό περιοδικό «Λόγο» άκουστήκαν, μ' περιορισμένα άκόμα. Στην άρχη π'ό λίγο μ'α κατόπι πιότερο, ά το παλιούς και νέους, άκουστήκαν προ πάντων ύστερα από το δημοσίευμα του *Κακού* στο ίδιο περιοδικό. Το δήγημά του αυτό, ύπερβολικά δυνατό όσο και άναπάντεχο, έδειχνε μιá περιέργη και ξακολουθητική έπρόοδο προς τα μπρός, πρώτα που ξάφνισε και θύμωσε. Ύστερα από τη *Φοβισμένη ψυχή* περίμενε ό καθείς, μιá ταχτική και ήσυχη εξέλιξη, τον *Κακό* κανείς δε μπόρεσε να τον προΐδει. Μούτυχε πολλές φορές να παρατηρήσω, πώς μιλώντας γι' αυτό το έργο, άφου λεγόνταν πλείστα όσα, που άλληλοχτυπιότανε άναμεταξύ τους στο τέλος όλοι σταματούσανε άλαλιασμένοι μη ξέροντας τι να πούνε. Από τότες, τίποτε άλλο δεν άκούονταν, παρά ήλίθια λόγια.

1) Για τον Καστανάκη, εν σχέσει προς τη συμβολική κίνηση, άργότερα θα μιλήσουμε έχτενέστερα και αναλυτικότερα, άκόμα με τον κίνδυνο να έχω άλλη γνώμη από κείνη που τώρα υποστηρίζω.

Κι όταν επί τέλους φ'ίνηκε ό «Διόνυσος» όπου παρουσιαζόντανε ό Καστανάκη; με τις *τέλειες λυρικές τουπρόξες* σένα περιβάλλο κάτω πιό δικό του τότες ξάφνισε το πιότερο. Κοντόφωτοι, φανταζήκανε, πώς ό Καστανάκης, ένθουσιασμένος από μιá τέχνη και μιá σκέψη που ανακάλυπτε τότες, το συμβολισμό, και χωρίς να έννοήσει όρθά την ποίηση αυτή και χωρίς ναύαι ό ίδιος δημιουργός για να φτιάσει κάτι άλλο, είχε άρχισει να χάνεται σ' έα πέλαγος λόγων, σε μιάν ασάφεια και συχνά σε μιάν άσυναρτησία. Τον χάσανε όλοτελα, λέγανε, στις *λυρικές του πρόξες* Κι είπώθηκεν, για τα έργα αυτά, ότι ό κοινότερος άνθρωπος θ'έλεγε, βλέποντάς τα. Μά πόσο άλλοιώτικο είναι το τέμα του Καστανάκη για να μπορέσει να χαθεί μέσα στην όμορφιά του και στη δημιουργία του, και πόσο άδύνατο να ύποταχθεί σε μιá μονόμερη τέχνη που ίσως τον σταματά κάποτε· μ'α μου φαίνεται πώς πιότερο τον σταματούν τα πρόσωπα τα ίδια του συμβολισμού, παρά το έργο που μ'ς άφησαν τα πρόσωπα εκείνα.

Ναί, δύσκολος ποιητής ό Καστανάκης, μ'α όχι και σκοτεινός και άκατάληπτος. Τη *Φοβισμένη ψυχή* άκόμα, δεν την είχαν καταλάβη όπως έπρεπε. Της δώσανε διάφορα όνόματα, την είπανε λυρική, έποκειμενική, κι άλλα πολλά τίποια, αλλά το βέβαιο είναι πώς δεν νοιάσανε πολλά μεγάλα ράματα, τουλάχιστο, όσο για κείνο που έδιδου γνε ποιό μπορεί να είναι το μέλλο του ποιητή. Το ίδιο γέννηκε και για το λοιπό του έργο. Ο Καστανάκης, είναι, ό λυρικός ό συμβολιστής που χάνεται σ'άσύλληπτα όνειρά του· εκείνος που ξεχνιέται και παραδίνεται όλόκληρος στα όράματά του.

Τον είχα παρατηρήσει, μιá φορά, κατόπι από το δημιουργήμα των λυρικών του κοματιών, πώς μολονότι του δίνουν τόσα όνόματα, εγώ τον έβρισκα πολύ άλλοιώτικο. Για να τον έννοήσω, περισσότερο εργάζουνταν το μυαλό μου, παρά εκείνο που λέμε ή καρδιά, το αίστημα.—Τό αίστημα καμωμένο νόηση, μου άποκρίθη εκείνος. Να προστέσουμε πρέπει, πώς αυτό το είπε, πριν φτάσει στην ώριμη ήλικία, σ' ήλικία δ'δ. πού χωρίς να θέλη κανείς και με μιá τέτοια τεράστια επίδραση που έξασκει ό αιώνας, προ πάντων σε κείνους που τον πρωτογνωρίζουν μόλις πέφτει άνακαστικά στη λυρική έξομολόγηση, με πιότερη ή λιγότερη δύναμη, κι από τούτην ή εκείνη τη μεριά.

Ό ποιητής μας, καθώς μ'ς φανερώνει ό ίδιος και καθώς το βλέπουμε και μεις, το αίστημα το παρατηρεί σαν κάθε τι πρώτα έξωτετικό, το νοεί, το μεταφράζει σε λόγια, πάντα παίρνοντας υπ' όψει, πώς κιόλας το αίστάνεται βαθιτάτα. Το νοεί βαθιτά, κι' αυτή ή νόηση του παρουσιάστηκε, από την πρώτη στιγμή που εργοψε. Στη *Φοβισμένη ψυχή* μ' όλους τους ύποκειμενισμούς που του είπανε, το περισσότερο παρατηρεί κι' ξετάζει, αν και ίσως ναθελεκάτιτέισιο να είναι έπηρεασμένος κάπως από τους συγχρόνους του λυρικούς. Μά πώς μπορούσε ή έποχή του, έστο και να την αγαπούσε, να κινήσει τη σκέψη του, άκόμα κι' αν βρίσκονταν σε μιá σχετικώς μικρή ήλικία;

Όσο κι' αν το έργο του, μοιάζει έξωτερικά πώς βαθιτάτα εινε έπηρεασμένο από την ποίηση της περασμένης γενεάς, μιá σοβαρή μελέτη, θάδειχτε πώς τοΰτο δεν είναι άληθεια. Και αν όμως κι' αυτό το παραδεχούμε όλοτελα, θάχουμε πάλι να θαυμάσουμε στον Καστανάκη, πόσα άνώτερα άποτελέσματα μπορεί να δώσει ό συμβολισμός στην 'Ελλάδα, φερμένος όπως μ'ς τον παρουσιάζει, και κείνος που θα πάρει να ξετάσει από κοντά τον Καστανάκη, μονάχα ως ποιητή μιáς παρακμής, θα δει ποιά διαφορά έχει αυτός με τους ξένους.

Συχνότατα, φωνάζει μιá θλιβερή φτώχια, στην ποίηση του συμβολισμού. Συχνά κιόλας παρατηρείται εκείνο το περιεργο σταμάτισμα του μυαλού, το άπόλυτο σταμάτισμα, όποτε ό ποιητής χάνεται, σαστίζει από το άδειο της ιδέας του κι' από

την άπειρότητα της και δέ λέει παρά λόγια πνιγμένα χωρίς να βγαίνει τίποτα. 1) "Άδικα γύρεψα στις πρόξες του, να βρω αυτό το σταμάτισμα, που θα όμολογούσε μια τόσο αδυναμία, που θα φαινόταν πως δε μπορούσε πια να προχωρήσει, πως εκείνο που ζητά να τελειώσει, στέκεται ακατόρθωτο. Στα πιο δύσκολα μέρη, πάντα βλέπει κανείς εκείνον που σκέπτεται καθαρά—μ' όση βέβαια διαύγεια έχει μια άφηρεμένη έννοια.

"Ας κυτάξουμε λίγο το έργο του, και θ' άπορήσουμε με ποιά πνευματική υπερένταση και φωτεινότητα κατορθώνει πάντα να νάναι κυρίαρχος, εκείνου που κάνει, χωρίς πούτε να σταματήσει. Δεν τον θαμπώνει το φως στο όποιο φτάνει, για να ζαλιστεί. Στέκει πάντα, γνωστικός σ' όλο το δημιουργημά του, και κυτάζει με ανεληφάστο μάτι. Του κάκου. Αυτό το σταμάτισμα, που δείχνει τόσο φτώχεια νόησης, δεν το ήβρα πουθενά. 'Ο Καστανάκης, αντίθετα μ' ότι καναν άλλοι, ξέρει βαθειά τί θέλει και που θέλει να φτάσει, από πριν. Τα λυρικά του έργα, όσο μικρά κι αν είναι, έχουν, το καθένα, την ιδιαίτερη οργάνωσή τους, από πριν, σημειώνοντας ή λογιάζοντας, όχι μονάχα τις φράσεις παρά την ιδέα που θα ξετυλιχτεί το νόημα που θα ξεχωρίσει. Δεν είναι όραμάτισμα, ούτε όνειρο· είναι έργο απόλυτως διανοητικό.

Πολλά, έλεγα να σημειώσω, σ' αυτό το άρθρο, αλλά, ή έλλειψη όχου δημοσιεύμενου έργου του, μου το μπόδιζε. "Ας κρατηθώ γι' άργότερα. Φανερό όμως σημάδι, που δείχνει ως που θα μπορέσει να φτάσει, όταν μεστώσει κι άλλο, είναι ή εργασία που κάνει, συγκεντρώνοντας τα στοιχεία που μάζεψε σε κάτι γενικότερο και ήπιότερο ακόμα θεμένο. Δέω, την «Πρώτη Μέρα» του, που αν και μικρό έργο, είναι βαρή για τη νεοελληνική φιλολογία μας.

"Όταν μια φορά μās διάβασε, κάποιο έργο του, την "Αρρωστη νύχτα (που πιστεύω άργά ή γρήγορα να θελήσει να τη δώσει στο φως), οι θλιβεροί τριγυρινοί του, φτάσανε στο βαθμό, να τον πούνε, να φύγει στο Παρίσι να εργαστεί, γιατί, στην Ελλάδα αν έμεινε θα μινε στα γράμματα, σαν ένα περίεργο φιλολογικό φαινόμενο. Και όλα αυτά, μαζί μ' ένα υπερβολικό κοσμοπολιτισμό, και με μια πίστη στο που ή Τέχνη δεν έχει πατριδα.

"Ένας επιλόλαιος παρατηρητής, ξετάζοντας το έργο του στην πιο περιορισμένη σημασία του, δε θα βλεπε παρά ξενικά στοιχεία. "Αλλά, αν μιλεί ειλικρινά, πρέπει να παρατηρήσει κιόλας, πως τα στοιχεία αυτά, που στάθηκαν προσπάθειες στην Εύρώπη, γίνονται αποτελέσματα στον Καστανάκη, όσο δυσκολοκατόρθωτα και να νάναι. Για να διεί κανείς αυτό, φτάνει να συγκρίνει μια οποιαδήποτε πρόζα του, με κανένα έργο του Mallarmé με τον όποιο μοιάζει να χει τις περισσότερες σχέσεις.

Δίετε τη φράση του γάλλου ποιητή, τη δύσκολα πλεγμένη που ίσως κάποια αδυναμία να φανερώνει—κι από την άλλη μεριά, την ήσυχη φράση του Καστανάκη, που μοιάζει κάποιες να θολώνει από συχνές επανάληψες. Μά και τούτες, σχεδόν λείπουν όλοτελα, από τα πιο τελευταία του έργα.

Συχνά άπορώ, πως μπορεί ν' όρηθει κανείς, τη διαύγεια και τη φωτερότητα, στο έργο του Καστανάκη. Βλέπει εύκολα κανείς, τη σαφήνεια στο έργο του, μ' όλη τη δυσκολία της έχτέλεσης. Τι πειό φωτερό και ό'ο χαρά ζωής, μπορεί να υπάρξει από την μικρή του λυρική πρόζα, τον *Καθρέφτη*; Δέ γνωρίζω άλλη φορά, να θαμπώθηκα τόσο από το φως, όσο σε μερικά μέρη της *Πρώτης μέρας*.

Τάναφέρει ό Nordau για το Verlaine. Δέ θυμώμαι, καλά, ποιο ποίημα άναφέρει.

"Έκει, φανερό γίνεται πως θέλει να μās δώσει την εντύπωση του φωτός, επαναλαμβάνοντας συχνότερα σκετικές λέξεις. 1)

Και το λοιπό του έργο, είναι, σαν τα δυό παραπάνω, και μάλιστα, σ' αυτό το ζήτημα, τάγαπώ πιοτερο, γιατί μου δίνει τη διαύγεια χωρίς τις λέξεις έχοντας για βοήθεια. Το πιοτερο, άγαπα τα μουχρόματα για κάδρο στην ιδέα του. Μήπως, στην Ελλάδα, ποτέ δεν είδαμε βαθειά το μουχρωμα; Και μια τέτοια φράση του Καστανάκη, δεν πάει πολύ περισσότερο, από δεν ξέρω ποιο *έλληνικό σουζουπο*, δε θυμώμαι ποιανού ποιητή;

"Αν μās έφενγε ό Καστανάκης, για την Εύρώπη, τί θα γενότανε; Θα άνε ό ό Έλληνας ποιητής, που παρουσίαζε την ελληνική του σκέψη, γαλλικά.

"Από την εξέταση του έργου αυτού, γενιούνται κι άλλα ζητήματα, ξένα λιγάκι προς το θέμα μας, που τάποφεύγω τώρα, για να ξαναρθώ άργότερα.

Στον Καστανάκη, δεν επιθυμώ να επαναλάβω τις λέξεις και τους όρους που ταχτικά μās παρουσιάζει επίσημη κι ανεπίσημη κριτική, σαν κάπως καλύτερο έργο δημοσιεύεται. Δεν επιθυμώ να επαναλάβω τα συνειθισμένα λόγια, κατά βάθος άρκετά φτωχά, τα νέα τα *έγω*, κι όλα τα τέτοια. Στον Καστανάκη, κάθε άλλο προσέχω παρά αυτούς τους μικροατομισμούς, και την ιδιοσυγκρασία του, που δε γνωρίζω. Βλέπω το νοϋ του, και παραπάνω από το νοϋ του, σ' έναν άγρότερο ακόμα κύκλο, τη φυσιογνωμία του Θερασούβουλου Καστανάκη, μοναχικό, γαλήνιο πολύ πιο άπάνω απ' όλο το δημιουργημά του, που ήττυα το πασατηρεί.

"Ο ίδιος ό Goethe μās παρουσιάζει και στον πρώτο και στο δεύτερο Φάουστο 'Ο πρώτο το γεγραμμένο βίβλατος ακόμα, είναι ή πρώτη περίοδος του Goethe. 'Ο δεύτερος, της δευτέρας περιόδου, γραμμένος, ύστερα από το ταξίδι του στη Ρώμη, «όπου βαθίτατα μελέτησε και γνώρισε την ιταλική αρχαιότητα και μίντεψε την ελληνική» δείχνει το Goethe τον ίδιο, μ' όλο το πλούτος της ψυχής του, που έζησε διμά στην Αρχαιότητα. Μά ποιός συλλογίστηκε ποτέ πως ό Φάουστος, είναι έργο υποκειμενικό, επειδή φανέρωνε τον εαυτό του ό Goethe; Τον εαυτό του, στον όποιο ζούσε όλόκληρη μια εποχή.

Μελετώντας βαθειά τον εαυτό του και ζώντας μοναχά με τον εαυτό του, ό Καστανάκης μās παρουσιάζει το έργο του. Άνήξερά του ίσως, ξετάζει και εργάζεται γύρω στο πνεύμα του, και σαν καρπό της πολλής εργασίας, μās δίνει το έργο. Τίποτα δεσποτικά δεν ήμπορεί να επιβληθεί στο νοϋ του· ό ίδιος απ' όλα είναι λυτρωμένος. Τι μπορεί βαθειά να τον ταράξει και να παραδοθί σ' αυτό;

"Ο «υποκειμενικός» αυτός ποιητής, ακόμα τη στιγμή που δεν εργάζεται στην κύρια του εργασία παρά σαν ξεκουραστικά, σαν αναπαυόμενος από μια προγενέστερη πνευματική υπερένταση και έτοιμαζόμενος πάλι για κάποιο προχώρημα, ούτε τότε ξεπέφτει σε κάποια πιο αδύνατη λυρική ποίηση. Τα *πολύ απλά τραγούδια* του, αυτές οι μικρές πρόξες που γράφηκαν σε μια τέτοια περίοδο, μ' όλο που δε στίζονται πλάι στις λυρικές πρόξες, ως τόσο κρατούνε το βαθμό που φτάσανε τάλλα του έργα.

"Ο Καστανάκης ευτύχησε να χει τη δύναμη, να ενοήσει άμέσως όλες τις ικανό-

1) Πρέπει να παρατηρήσω πως και στο Mallarmé υπάρχει αυτό το είδος της φωτερότητας. Μά σε κείνον, μόνον οι λέξεις φαντάζουν φωτερές, μέσα στις δύσκολες φράσεις του. Και μού φαίνεται πως πιοτερο είναι μια λευκότητα, που είναι χρωματισμός, ένα χρωματισμός που άγαπούσε να δίνει ό Mallarmé

τητές του, από τη στιγμή σχεδόν που έπιασε πην πέννα, πιά σοβαρά ύστερις από λιγιστὲς δοσιμίες, ἤβρε ἕνα δρόμο, σιὸν ὁποῖο ἂν τυχὸν καὶ δὲν φανερωθεῖ ὀλόκληρος, θὰ κλείσῃ ὁμως μιὰ περίοδο τῆς ζωῆς του καὶ τῆς δράσεως του.

Κάν ποτὲ κενρωσθεῖ ἀπὸ κάποιο βρῶσιμό του καὶ θελήσει νὰ τὸ ἐγκαταλήψει, δὲ θὰ γαθεῖ, οὔτε κἀν θὰ κενρωσθεῖ ζητώντας τὸ δρόμο πού θὰ τὸ πᾶει πιότερο· θὰ τὸν ἔχει βρεῖ ἀμέσως. Δὲ ζητᾷ, προχωρᾷ ἐξακολουθητικά, ὅσο καὶ νάλλᾳζει μεσοδρομῖς κατεύθυνση, δὲν τὸν φοβίζει, ὅταν θεωρεῖ νὰ ἐξαντλιέται γλήγορα, ἢ πηγὴ δημιουργίας πού προτίμησε.

Πλάϊ στὸ νοῦ τὸν ποιητικὸ, μπορῶ νὰ διακρίνω τὸ νοῦ τὸν κριτικὸ. Ὅπως, κάθε ποιητὴς συνοδεύεται ἀπὸ τὴν κριτικὴν ἰκανότητα, εἰδημῆ, συχνὰ πέφτει σὲ λάθια τὸ ἴδιο πορατηριέει καὶ στὸν ποιητὴ μας. Φανερὰ δείγματα ἀνθησης μιᾶς τέτοιας μορφῆς τοῦ ταλέντου του, δὲν ἔχουμε ὡς σήμερα, μὰ γνωρίζω ποιὰ ἀποτελέσματα θὰ μᾶς δώσει σ' αὐτὸν τὸν κύκλο, κ' ἴσως δὲ θαρρήσει. Γνωρίζω, πλάϊ στὸν ποιητικὸ λόγο, σὲ τί βαθμὸ θἀνεβάσει τὴν πρόζα, τὴν πρόζα ἐκείνην τὴν αὐστηρὴ καὶ σοβαρὴ τῆς κριτικῆς, πού τόσο ἀνόητα θελήσαν νὰ φρειάξουν μερικοὶ νεώτεροι, προσιέτοντες στὶς λέξεις μερικὰ ν καὶ σ ἢ καὶ κάπως φράσεις δημοσιογραφικῆς τῆς καθαρεύουσας. Ξέρω, ἄλλωστε, πὼς κάποτε ἐργάζεται γιὰ τὴν κριτικὴν, καὶ σημειώνει κιάλες, κἀτι πού ἐτοιμάζεται νὰ μᾶς δώσει, δεύτερα πότε.

Ὁ ἴδιος θἀναί πού κριτικὰ θὰ μᾶς ξηγήσει τὸ ἔργο του, ὅταν πληθαίνει, πλουτίζοντάς το ἔτσι, ἀπὸ κἀτι παραπάνω ἀκόμα. Ἀνυπόμονα περιμένουμε νὰ δοῦμε μιὰ ἄλλη ὄψη τοῦ Καστιανάκη μ' αὐτὸ τὸ φαινόμενον πού θὰ μᾶς ἐκπλήξει ἴσως ὅσο καὶ ὡς δημιουργός. Ἡ κριτικὴ ἄλλως τε δὲ θἀναί μιὰ δημιουργία μεγάλου αἰτίας σημασίας γιὰ μᾶς, πού μᾶς λείπει ὀλότελα; Ἀπὸ πόσες μορφῆς ἔχει νὰ μᾶς παρουσιασθεῖ ἢ φυσιογνωμία ἢ πλέρια τοῦ Καστιανάκη; Μιὰ τέτοια βεβαιότητα μὲ κάνει νὰ λέγω καὶ νὰ μιλῶ μὲ μεγαλύτερο θαυμασμὸ γιὰ τὸ ἔργο του λογιζόντας πὼς πρὶν ἀπὸ τὶς *λυρικὲς πρόζες* τοῦ ἔγραψε τὸν *Κικλ* καὶ μαζὴ μ' αὐτὲς τὸ *Ρημάδι* καὶ πὼς τώρα ἐργάζεται στὴν *Ἐσπέρα τοῦ Ἄγνωμου* καὶ στὰ *ναμειαιξὺ* ἐργάστηκε, ἄλλα πλὴν διάφορα ἔργα, ποιᾶνμειῖαν ἀτέλειωτα, εἶναι πού εἶτανε μεγαλύτερα καὶ θέλανε πιότερον καιρὸ. Ἄν ὡς τώρα μᾶς ἔδωσε σκευικά μόνον μικρὰ ἔργα, δὲν εἶναι πού ἀκλουθεῖ ἐκεῖνο πού ὁ Γκαίτες συβούλευε στὸν Ἐκερμαν, νὰ δημιουργεῖ μικρὰ ἔργα μονάχα ὁ ἴδιος ὁμως, τελειώνοντας τὸ δεύτερο Φάουστο του. Ἀκόμα, δὲ θέλει νάφοσιωθεῖ στὸ ἔργο του, τὸ ἔργο πού θὰ τἀναγνωρίζει γιὰ πάντα σὰ γνήσιο, τὸ πιὸ γνήσιο παιδί του, καὶ στὸ ὁποῖο θὰ κλείσει ἀκέρια τὴ σκέψη του. Γιατὶ ἔχει τὴ συνήθεια νὰ μὴ λογαριάζει τὸ ἔργο πού κάνει ὡς κυρίως ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο ἐργάζεται.

Ποῦ θἀναί τὸ ἔργο του; Πού θὰ φτάσει ἢ δημιουργία του; Μετὰ λίγα χρόνια σὰν ξανατεγνῶ αὐτὸ τὸ ἄρθρο θὰ λογιῶ πόση περιορισμένη ἀντίληψη εἶχα γιὰ τὸν Καστιανάκη. ἔστω καὶ στὰ λίγα σημεῖα πού ξέταξα, καὶ μ' ὄλο τὸ λίγο του ἔργο πού εἶχα μπροστά μου. Μὰ πὼς μπορῶ νὰ μαντέψω, τί δρόμο θὰ πάρει ἕνα ὑπέροχο ἀνεῦμα καὶ τί λογιᾶζει στὸ βᾶθος; Μιλῶ γιὰ κείνον καὶ τὸ τωρινὸ του ἔργο, προσπαθώντας νὰ δῶ παρακάτω, νὰ τὸν ἀντιληφθῶ σωστά. Ἄς χρησιμεύω τοῦλάχιστο γιὰ μιὰ ἀρχή.

Ὅτι μᾶς δίνει τώρα, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ πούμε πόσο μᾶς ἰκανοποιεῖ. Τὶ μᾶς περιμένει νὰ δοῦμε; Μὰ ἂς τελειώσουμε, ὑποθέτοντας πὼς θὰ μείνει ὀλωζιδίλου στὸν ἴδιο κύκλο, κ' ἔτσι, ἴσως γιὰ λίγο ὀνομασθεῖ ποιητὴς μιᾶς παρακμῆς, ἕνας ἀντίχτυπος στὴν Ἑλλάδα, τῆς ξένης τέχνης. Μὰ πρέπει νὰ ρωτήσουμε ἂν θὰ μείνει ποιητὴς παρακμῆς ἢ ἀναγέννησης;

Ἀπὸ τὸ ἔργο του, θὰ ποριστοῦμε πολλά. Κι' ἂς μὴν ξεχνοῦμε, ἀνάμεσα στὰ πρῶτα τὸ πλούσιο ὕλικὸν λέξεων πού μᾶς χαρίζει.

Ἔνας ποιητὴς παραμῆς ἂς εἶναι. Ἀπὸ τὸ γαλλικὸν συμβολισμὸν, ποιοὶ μείνανε καὶ πῶς; Οἱ *δου δασκάλοι*. Ὁ Verlaine σὰν ποιητὴς λυρικός καὶ ὁ Mallarmé ποιητὴς, πού κάποτε, ἀπὸ τοὺς δύσκολους σίχους του, πηδοῦνε θαυμάσια φανερώματα μὰ μόνον αὐτό. Ὅλος ἐκεῖνος ὁ θόρυβος, γέννησε ἕνα λυρικὸν ποιητὴ καὶ ἕναν τεχνίτη.

Ὁ Καστιανάκης ὁμως ὁπως μᾶς παρουσιάζεται τώρα, δὲν εἶναι γιὰ νὰ μείνει ὡς λυρικός ποιητὴς, οὔτε ὡς δύσκολος τεχνίτης, μὰ θὰ μείνει ὡς Ποιητὴς, μ' ὄλη τὴ βαθειὰ σημασία πού ἔχει στὶς συνειδησῆς μας. Γιατὶ ὅσο κι ἂν τυχαίνει νὰ ἐνθουσιάζομαστε μ' ὁποῖον κι ἂν εἶναι νεώτερον, νοιώθουμε πὼς ἄλλη σημασία ἔχει σὲ μᾶς ἢ λέξη Ποιητῆς!

ΠΑΡΙΣΙ, Νοέβρις

ΑΙΜ. Ν. ΑΛΕΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

PAUL CLAUDEL

« LA MESSE LÀ - BAS » « L'OURS ET LA LUNE »
« LE PÈRE HUMILIÉ »

Ὁ συμβολισμὸς δὲν μπροῦσε νὰ θεωρηθεῖ στὴν ἐποχὴν του πού παρουσιάστηκε, παρὰ σὰ μιὰ γελοία οὐτοπία μερικῶν ἐκφυλισμένων ἐγκέφαλων, πού προσπαθοῦσαν μέσα ἀπὸ τὴν νάρκη κάθε κατάχρησης, νὰ ἀνατρέψουν ἀρχῆς πού θεωροῦνταν γιὰ νόμιμα.

Τέτοιο ἦταν τὸ κυρίαρχον περιβάλλον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ θετικισμὸς, ὁ μηδενισμὸς, ὁ ὕλισμος, εἶχανε ρίξει βαθειὰ ἐπίδραση στὶς ψυχῆς. Ὅλο τὸ σύμπαν εἶχε μεταβληθεῖ σ' ἕνα μεγάλο μηδέν, καὶ τίποτα δὲν ἦταν ἱκανὸ νὰ σοῦ δώσῃ τὴν ἀνώτερη αἴσθησιν, ἀφοῦ τὸ πᾶν ἦταν γνωστὸ.

Κ' οἱ φιλοσοφικῆς ἀρχῆς, ἐπιδράσανε καὶ τὴ φιλολογία, γι' αὐτὸ καὶ βρεθήκαμε μπρὸς στὴν παρουσίασιν τοῦ ρεαλισμοῦ, πού κατόπι συρμένως κυλίστηκε ὡς τὰ κατώτερα ἐπίπεδα μιᾶς πνιχτικῆς χυδαιότητος.

Ὁ ποιητὴς, κι ἐδῶ πρέπει νὰ προσθέσουμε ὁ μεγάλος κι ἀληθινὸς ποιητὴς, βρεθήκα ἀπομονωμένος, καὶ πολὺ μακριὰ ἢ καλύτερα χωρὶς καμιά σχέση, μὲ τὴν κίνηση τῶν ἰδεῶν τῆς ἐποχῆς του.

Οἱ πρῶτες ὁρμῆς του, δὲν ἔφερναν παρὰ γέλοια. Σὲ μιὰ ἐποχὴν ὅπου ἢ ἐπιστήμη ἔφερε (νόμιζε ὅτι ἔφερε) φῶς ἐκεῖνος γύρευε τὸ σκοτάδι, καὶ τὸ γύρευε μὲ τὴν παραδοξότερη ἐνέργεια, μὲ τὸν πιὸ θαμπερὸ τρόπο. Κατηγορήθηκε καὶ τὸ κυριώτερον παρανοήθηκε, κι αὐτὴ του ἢ παρανό-

ηση, μέ λύπη μας βρισκούμαστε στην ανάγκη να τὸ ποῦμε, ξεκολλοῦθαι ὡς σήμερα, γιατί πολὺ λίγοί εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ νοιώσανε ἀληθινὰ τὸ συμβολισμό.

Ἡ βαθεῖα συγκίνηση τοῦ ἀγνωστοῦ καὶ τοῦ ἀόριστου, τοῦ ἀσήμαντου, δὲν εἶχε τὸν τόπο τῆς σὲ μιὰ ἐποχὴ πανίσχυρης πραγματικότητας. Τὰ λόγια τοῦ ποιητῆ ποὺ θὰ μᾶς ἔφερναν τὴ γαλήνη, καὶ ποὺ προφητικὰ μᾶς διδάσκανε τὴν ἀναγκαῖα κι' ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση ἐξαχρημμένη ἐπαναστροφή στὴν παντοτινὴ πηγὴ τῆς ἀλήθειας τοῦ ὑψηλοῦ ὠραίου, δὲν εἶχαν καμιά σημασία.

Θεωρήθηκε ἐνάντιος τῆς ἐπιστήμης, ὡσὰν νὰ θέλησε ποτὲ νὰ φανεῖ ὑπερασπιστὴς ἢ κατήγορός τῆς. Κι εἶδαμε τότες τὰ παράλογα λόγια ποὺ βρῖσκονται στοὺς κριτικούς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, λόγια ποὺ ποτὲ δὲν εἶχαν φανεῖ τόσο παρανοημένα ἐξετάζανε τὴν τέχνη.

Ἡ ἀνώτερη ψυχὴ, δὲ μπορούσε δουλικὰ νὰ ὑποταχθεῖ στὴ μηδενότητα τοῦ σύμπαντος, γιατί αὐτὸ θὰ τῆς ἀφαιροῦσε κάθε αἴσθημα. Ὁ κόσμος ὁ δικός τῆς, ἦταν ἐνάντιος ἀπ' ὅτι τὸν θεωροῦσε τὸ μυαλὸ τοῦ ἐπιστήμονα, κι αὐτὴ ἢ ἀντίθεση γέννησε τὴν ἀγανάχτηση τοῦ δεύτερου, γιατί ἐννοίωσε φαίνεται πὼς ἢ νίκη θάταν τοῦ πρώτου.

Ὁ καιρὸς, μᾶς ἔφερε τὸ ἀποτέλεσμα. Ἡ ὀλιστικὴ ἐπιστήμη χάθηκε, καὶ μαζί ἢ ὀλιστικὴ φιλολογία. Ἡ συνδιαλλαγή τοῦ ποιητῆ μὲ τὴν ἐπιστήμονα συντελέστηκε ἀναγκάζοντας τὸν ἐπιστήμονα ν' ἀνέβῃ στὸν ποιητῆ. Ἡ πίστη, ποὺ μὲ τόση θέρμη εἶχε ὑψωθεί σὲ μιὰ ὑπέρτατη λατρεία πρὸς τὸ θεῖο, ποὺ καμὶ σχέση δὲν ἔχει μὲ τὸ θρησκευτικὸ θεῖο, καὶ ποὺ τόσο ἄδικα εἶχε καταγελαστεί, ἦρτε νὰ κυριαρχήσει καὶ στὴν καρδιὰ τοῦ σοφοῦ, ὅσο ὁ ἴδιος κι' ἂν θέλησε νὰ τὴ μηδενίσει καὶ νὰ τὴν καταστρέψει. Καὶ δὲν μπορούσε νὰ γίνεῖ ἀλλοιῶς. Τὸ ἀόριστο πάντα κατέχει μιὰ θέση θέλγητρου στὴν ψυχὴ, ποὺ συνείδησε νὰ ζεῖ μόνη τῆς, περιορισμένη στὸ δικό τῆς κύκλο. Τὸ ἀγνωστο εἶναι ἢ πηγὴ κάθε ὁμορφιάς, γιατί ἐκεῖ θὰ δουλέψει ἢ καθαρὴ φαντασία, ξένη πρὸς κάθε πραγματικότητα, κι' ἀπ' ἐκεῖ θὰ ἀντλήσει ἐκεῖνο τὸ κάτι πῶχει ἀνάγκη, γιὰ νὰ γεμίσει τὸ ἀσυμπλήρωτο κενὸ τῆς ἀόριστης αἴσθησης.

Τὸ νὰ θελήσει νὰ ὀνομάσει κανεῖς τὸ συμβολισμό θεωρεῖται εἶναι κάτι ἄστατο κι' ἀκτανόητο, γιατί ποτές δὲν παραδέχθηκε ἀρχὲς δημιουργημένες ἀπὸ μιὰ θετικὴ ἐργασία. Εἶναι, μπορεῖ κανεῖς νὰ πεῖ δίνοντάς του ἕναν ὄρισμὸ ὅπως διόλου ἐλεύθερο, ἐκδήλωση ψυχῆς κυριεμένης ἀπ' ἕνα ὄνειρο, μιὰ ἐκδήλωση ὑψωμένη στὸ ἀνώτερο ἐπίπεδο τῆς βαθεῖας αἰσθαντικότητας. Τὸ σύμπαν φαίνεται καμωμένο μὲ κάποιο πέπλο ἡδονικῆς αἴσθησης. Ψυχὴ ἐκφυλῆ, ψυχὴ μεθυσμένη, χαμένη μέσα στὴν αἴσθηση. Ὁ ἐκφυλισμὸς γιὰ τὴν τέχνη στάθηκε εὐεργέτημα, κι' ὄχι ἐλάττωμα ὅπως θέλησαν νὰ τὸν ὀνομάσουνε πολλοί. «Οἱ

ὕγιεις δὲ γνωρίζουνε τὴν ὑγεία τους, λέει ὁ Carlyle παρὰ μόνο οἱ ἄρρωστοι». Γενικεύοντας κανεῖς μπορεῖ νὰ πεῖ: πὼς στὸ σημερινὸ αἶψα ποιητῆς μὲ ψυχὴ κλασικὴ ὑγειῆ, δὲ θὰ μπορέσει νὰ διακρίνει τίποτα περισσότερο ἀπ' ὅτι εἶδαν οἱ ἀρχαῖοι. Εἶναι φυσικό. Δὲν εἶναι οὔτε παραλήρημα οὔτε λόγια τρελλοῦ τὰ «Dialogue nuptique», οὔτε ἀσυναρτησιές τὰ «Bateau Ivre», καὶ τὸ καταλαβαίνουμε αὐτὸ, βλέποντας τὴ σημερινὴ ἐπίδρασή τους. Ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ θάνατου τοῦ Baudelaire ἔχουν περάσει πάνω ἀπὸ 50 χρόνια, καὶ ὅμως ἴσως μόνο σήμερα, πραγματικὰ νὰ ἐκτιμήθηκε ἢ ἀξία τοῦ ἔργου του. Ὁ Verlaine σήμερα ἄρχισε νὰ εὐχαριστεῖ, ὁ Mallarmé σήμερα ἄρχισε νὰ ἐννοεῖται (ἂν καὶ δὲν ἔχει τίποτα τὸ τόσο μεγάλο) κι' ὁ Rimbaud σήμερα ἄρχισε νὰ διαβάζεται, καὶ θὰ χρειαστεῖ ἀκόμα ἀρκετὸς καιρὸς γιὰ νὰ πάρει ὁ συμβολισμὸς τὴν ἀνώτατη θέση, σ' ὅλες τῆς ποιητικῆς ἐποχῆς, γιατί εἶνε ἢ μόνη σχολὴ ποὺ τελειωτικὰ ἐξυπνήρησε τὸν κυριώτερο σκοπὸ τῆς τέχνης: τὴν παρουσίαση τοῦ ὠραίου.

Τὰ τρία τελευταῖα ἔργα τοῦ Claudel ποῦναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους ὀπαδοὺς τοῦ συμβολισμοῦ ὄχι ὅμως κι' ἕνας ἀπὸ τοὺς καλλήτερος, δὲν μᾶς προσθέτουν σχεδὸν τίποτα στὸ συνολικὸ τοῦ ἔργο.

Τὸ «La Messe là-bas» εἶναι μιὰ σειρά ἀπὸ 13 ποιήματα, ποὺ ὅλους ἔχουνε μορφή προσευχῆς, καὶ μποροῦνε νὰ προστεθοῦνε στὴ σειρά τῶν ἐκκλησιαστικῶν τοῦ ποιημάτων. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ἔχουνε καθαρὴ βερλεανικὴ μορφή, ὅπου ὁ ποιητῆς χάνεται μέσα σὲ μιὰ μεθυστικὴ ἔκσταση πρὸς τὸ ὑπέρτατο Ὀν, κι' ὅπου ἀνοίγει κατάβαθα τὴν καρδιὰ του γιὰ νὰ ὑμνήσει τὸ Θεῖο. Εἶναι φανατικὸς καθολικὸς καὶ ἢ θρησκεία ποὺ βρῖσκεται μέσα στὸ ἔργο του, εἶναι μιὰ δυνατὴ πίστη ὀλοτελα ξέχωρη ἀπὸ τὸν νεοκαθολικισμό ποὺ πολλοὶ ἔχουνε μεταχειριστεῖ, γιὰ δεῖγμα μουσικοπάθειας καὶ ἔκστασης. «Ἡ προσευχὴ τοῦ Claudel, λέει ὁ Hoppenot, εἶναι ἕνα δράμα καθολικὸ, τὸ δράμα τοῦ ἀνθρώπου τοῦ κυριεμένου ἀπὸ τὸ Θεῖο, καὶ ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ταπεινότητάς του ὁ Χριστιανὸς ἀπειλεῖ τὸν Δημιουργὸ νὰ τοῦ ἀφαιρέσει τὴ θεῖα του λεία».

Ὅση ὅμως ἔκσταση κι' ἂν κρύβουνε μέσα τους, πολὺ σπάνια γεννοῦνε στὴν ψυχὴ τὴ καθαῖα ἐντύπωση τῆς ἀληθινῆς λατρείας, ποὺ προξενοῦν τὰ θρησκευτικὰ ποιήματα τοῦ Verlaine. Ἐχουνε μιὰ ὁμοιότητα προσωπικῆς μουσικοπάθειας, κι' ὄχι ψυχικῆς συγκλόνησης. Σὲ πολλὰ μέρη φέρνουνε στεναχώρια, γιατί χάνεσαι μέσα σὲ πολυλογίες, ποὺ ὅσο κι' ἂν εἶνε τεχνικῆς καναντοῦνε ἀνιπόφορες. Εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ ἐλαττώματα τοῦ Claudel ἢ πολὺ ὀρη ἀεργλογία, ποὺ γιὰ μιὰ στιγμὴ σὲ κάνει πραγματικὰ νὰ νομίζεις πὼς βρῖσκεται μέσα σ' ἕναν κύκλο ἀνώτερης διανόησης, ἐνῶ δὲ βρῖσκεσαι παρὰ σ' ἕναν κύκλο πολὺλογῆς περιγραφῆς ποὺ πολλὰς φορὲς, ἴσως τῆς πιότερες νὰ μὴν ἔχει τὸν τόπο τῆς. Ἐνα ἀπὸ τὰ ποιή-

ματα του Claudel αποστρέφεται στὸ Rimbaud ἡ ἐπίδραση ποὺ τοῦ ἔχει ἀφήσει τὸ μεγαλειότερο τοῦ ο πνεῦμα τῆς γαλλικῆς ποίησης, τὸν σέρνει παντοῦ καὶ τὸν κάνει ν' ἀκολουθεῖ τὸν ἴδιον του δρόμο, κουρασμένα ὅμως καὶ σιγά. Ὅτι εἶδε ὁ Rimbaud μέσῃ ἀπ' ἓναν πίπλο, κατορθώνοντας προφητικὰ νὰ ξεχωρίσει τὸ τί κρύβουνταν πίσω, ὁ Claudel θέλει νὰ μᾶς τὸ δώσει σήμερα καθαρότερα. Τοῦ λείπει ἡ δύναμη τοῦ δακτύλου. Κι οὔτε θὰ κατορθώσει ποτὲ ὁ Claudel νὰ ἀποδώσει τὸ ὅτι ὁ Rimbaud γιὰ τὴν οὐρανὸν συνθήκες εἶνε πολὺ διάφορες.

Ἡ θρησκεία καὶ ὁ χρόνος εἶναι γιὰ τὸν Claudel, idées fixes. Παντοῦ βρίσκει τὴν ἀνάγκη νὰ μᾶς ξεμολογηθεῖ, νὰ μᾶς διακηρύξει τὴν πίστη του, χωρὶς ὅμως νὰ πλύνει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι ποιητῆς. Ὁ Θεὸς τοῦ Claudel μᾶς παρουσιάζεται σ' ὅλο του τὸ ἔργο. Καὶ κατόπι ὁ χρόνος ποὺ κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ ἴδιου «amène et produit toute chose». Ἡ παντογνῆ του ὅμως ξεμολόγηση κάνει νὰ χάνεται τὸ ἀληθινὸ μυστήριον ποὺ βρίσκεται μέσα στὴ Σιωπῇ τῆς ἔκστασης. Δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ προσεγγίσει συγκίνηση ρίχνοντας μιὰ ἀπλὴ λέξη.

Ἐνα ὁλόκληρο ποίημα τοῦ Claudel δὲν ἀντισταθμίζει τὸ αἶσθημα ποὺ γεννᾷ στὴν ψυχὴ ὁ στίχος τοῦ Verlaine.

O mon Dieu, vous m'avez blessé d'amour

Et la blessure est encore vibrante

O mon Dieu, vous m'avez blessé d'amour.

γιατὶ ἡ πληγὴ ποὺ τοῦ ἔχει ἀνοίγει, δὲ φαίνεται νᾶναι τόσο βαθειὰ ποὺ νὰ τὸν συγκλονίζει ὀλίγωρο, συγκλονίζοντας μαζὺ καὶ τὸν ἀναγνώστη. Γιατὸ βρίσκεται στὴν ἀνάγκη νὰ μᾶς διδάξει πολλὰ φορὲς τὴ θεωρία του ποῦναι πάντῃ ἡ ἴσῃ.

Ὁ Claudel δὲν εἶναι, ὁ ποιητῆς. Ἐχει πολλὰ του στοιχεῖα, τοῦ λείπουν ὅμως καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ κυριότερα. Πολλοὶ θέλησαν νὰ μᾶς τὸν παραστήσουν ὡς τὸ μεγαλῆτερο μυστικολάτρη καὶ οἱ περιστότεροι ἔχουν γράψει μὲ ἀποτυπλωτικὸ ἐνθουσιασμὸ ποὺ δὲν τοὺς ἄφηκε νὰ εἰσοῦνε κατὰ βάθος. Μὲ ἐπιμελημένη ἐξέταση καθὲ του ποιήματος, μᾶς τὸ παρουσιάζει πολὺ κατώτερο ἀπ' ὅτι φαίνεται τὴν πρώτη φορά, γιατί στὸ βάθος δὲν ὑπάρχει τίποτα τὸ τόσο σπουδαῖο. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἀποκλείει τὸ νᾶναι σήμερα ὁ μεγαλῆτερος ἀντιπρόσωπος τῆς γαλλικῆς ποίησης, ἕνας ἀπ' ἐκείνους ποὺ δὲν τὴν ἔστειραν στὰ παιδικίσια καμώματα, κι ἕνας ποὺ στὴ ζωὴ του ἔχει αἰστανθεῖ κάτι τὸ ἰδανικώτερο. Μέσα στὸ ἔργο του ὑπάρχουν στίχοι ἀληθινὰ τοῦ ἀνώτερου ἄνθρωπου, ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι πῶς δὲ βρίσκονται ἄφθονοι. Κι αὐτὸ τὸ παρατηρᾷ κανεὶς σ' ὅλους ποὺ ἔχουμε νὰ δεῖξουν ἔργο μεγάλο, παραγωγὴ σοβαρῆ. Λίγα εἶναι τὰ ποιητικὰ ἔργα ποὺ περικλείουν ὀλίγωρα τὴν ἀληθινὴ ὁμορφιά. Στὰ πλιότερα βρίσκονται στίχοι ὁμορφοί, ποὺ δίνουν τὴ συνολικὴ ὠραιότητα.

Οὔτε σφάλμα οὔτε προτέρημα πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἡ τέτοια περίπτωση. Εἶναι ἀπλούτιστα κατὰ τὴ γνώμη μου μιὰ ἀδυναμία διαρκῆς ἔκφρασης τοῦ ὄραϊου. Ἐκεῖνος ποὺ θὰ διαχυριστῆ εἶναι ἡ συνεχῆ σειρά εἰκόνων εἶνε κουραστικὴ, ἔχει σφάλμα μεγάλο, γιατί ἀποδείχνει πῶς δὲν μπορεῖ νὰ αἰστανθεῖ τὴν τέλεια ὁμορφίαν ποὺ βρίσκεται στὴ συνολικὴ ἄρμονία καὶ συμμετρία. Ἡ ἀπαρέσκειά του πρὸς τὸ τέλεια ὁμορφο, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς συνήθειας τοῦ νὰ μὴν τὸ γνώρισε ποτέ.

Ἐνα ἀπὸ τὰ μεγαλῆτερα προτερήματα τοῦ Claudel εἶναι τὸ ὅτι δὲ δίνει καμιὰ σημάδα γιὰ τὸ ὅτι θὰ ποῦνε γύρω του. Εἶναι ὁ ποιητῆς τοῦ ἑαυτοῦ του. Μόνον ἐκεῖνος ποὺ αἰστανθήκε τὴν ἀνάγκη νὰ ξεμολογηθεῖ στὸν ἑαυτὸ του, κατόρθωσε νὰ μᾶς δώσει ἔργα πραγματικά. Καὶ ὁ Claudel τὴν αἰστανθήκε αὐτὴ τὴν ἀνάγκη, ὅπως βρίσκουνταν πάντα ἀπομονωμένος στὰ μακρινὰ του ταξίδια, σὲ τύπους ὅχι ἐθροπαϊκοῦς. Γιατὸ καὶ τὰ τελευταῖα του ἔργα ἔχουν μέσα θύμησης, παρμένεις ἀπ' τὴς μέρες τῆς ἀπολυτῆς του ἐρήμωσης. Τότε ὁ λυρισμὸς ξεσπίνει μὲ τὴν ἀληθινὴ του ὀρμὴν, ἔτοιμος νὰ τραγουδήσει σ' ἓναν καθαρὸ δικὸν του τόνο ὅλη τὴν ἐξωτερικὴ ἐπίδραση. Τί σημάδα μπορεῖ νᾶχουν τὰ λόγια τοῦ κριτικῆ γιὰ τὴν ποιητῆ!

Γιὰ νὰ αἰστανθεῖ κανεὶς ὅλη τὴν ὁμορφίαν τῶν τέτοιων ἔργων πρέπει νᾶναι κι ὁ ἴδιος σ' ἓνα βαθμὸ ἀνώτερο ἢ κατώτερα ποιητῆς. Σὰ πολλοὺς ἔχουν φανεῖ παράξενες οἱ εἰκόνες οἱ φευγαλέες καὶ μὴ γεωμετρημένες, γιατί τὸ μάτι τους κι ἡ ψυχὴ τους δὲ συνήθισε νὰ βλέπει κάπως μακρότερα, καὶ γιατί οἱ ἴδιοι ποτέ δὲ βρέθηκαν σὲ μιὰ θέση ὑπέρτατης ξεμολόγησης πρὸς τὸν ἑαυτὸν τους. Ὁλος ὁ κόσμος χάνει τὴν ἀληθινὴν του μορφὴν ὅταν ὁ ἄνθρωπος διεί με τῆς ψυχῆς τὰ μάτια κρυμμένους στὴ σιγὴ τῆς ἀπόλυτης ἡρεμίας. Θαμάζω τὸν ποιητῆ, ποὺ κλεισμένος τραγουδεῖ τὸ δικὸν του τραγούδι, μὴ ὑποβάλλοντας τὴν ψυχὴν του σὲ κανέναν ἔλεγχον. Γιὰ ἓναν τέτοιο ποιητῆ τὰ λόγια τοῦ κριτικῆ εἶνε μικρολογίες ποὺ θὰ τοῦ φέρουν τὰ γέλοια.

Τὰ δυὸ ἄλλα ἔργα τοῦ Claudel εἶναι δράματα. Τὸ δράμα τοῦ Claudel δὲν εἶναι σκηρικὸ οὔτε ποτὲ ἔχει τὴ μορφὴ τέλειου δράματος. Πάντα τὸ ἔργο στρέφεται γύρω σὲ μερικὰ ἐρισμένα πρόσωπα (συνήθως ἓνα) χωρὶς νὰ δίνεται οὔτε δευτερεύουσα σημάδα γιὰ τὰ ἐπίλοιπα. Ἡ ὅλα τὰ πρόσωπα ἔχουν ρόλο πρωταγωνιστῆ.

Γιὰ τὴν δραματικὴν τέχνην, αὐτὸ εἶνε ἓνα σοβαρὸ ἐλάττωμα, γιατί δὲν εἶνε δυνατό νὰ δημιουργηθῆ δράση.

Ὁ Claudel πολὺ λίγο ἐνδιαφέρεται, γιατί σκοπὸς του δὲν εἶνε ἡ σκηρικὴ παράσταση. Δημιουργὸς κάποιου ἰδανικοῦ ὀλότελα δράματος περιορίζεται μόνον στὴν ψυχολογικὴ κίνηση ἀδιαφορῶντας γιὰ τὴν ζωικὴν, θέλει νὰ δημιουργήσῃ ψυχρὴς ἄσχετες μὲ τὴν περιβάλλουσα πραγματικότητά.

Ἀφίνοντας κατὰ μέρος καθὲ ἀναλυτικὴ ἐκθεση μποροῦμε νὰ παρατηρήσουμε πῶς τὸ δράμα τοῦ Claudel δὲν ἔχει καμιὰ οὐσιώδη διαφορὰ ἀπὸ τὸ ποίημά του. Ὅλα φέρουν βαθεῖαν τὴν σφραγίδα τῆς ξεχωριστῆς του προσωπικότητος τὴν καθαρὴν ὑποκειμενικότητα, καὶ τὸν ἐξέχον καὶ πολύμορφον λυρισμὸν.

· LE ROMAN DE LÉONARD DE VINCI ·

Ο Φλωμπέρ στη «Σαλαμπώ» και στον «Πειρασμό του αγίου Αντωνίου» μᾶς ἔδωκε τὸν τύπο τοῦ τέλειου roman érudit. Μιᾶς ἀρχῆς τὸ μυθιστόρημα τοῦ τύπου αὐτοῦ παρουσίασε πλιότερα μειονεκτήματα παρὰ πλεονεκτήματα. Τοῦ ἔλειπε ἡ κίνησις τοῦ διαφέρου, στοιχείο ἀπαραίτητο γιὰ τὸ μυθιστόρημα.

Μερικοὶ ἔχουν συγχίσει τὸ roman érudit μετὰ τὸ ἱστορικὸ, ἐνῶ τῶν δυὸ αὐτῶν ἡ ὁμοιότητα δὲ βρίσκεται παρὰ τὸ ὅτι καὶ τὰ δυὸ παίρνουν γιὰ θέμα τους ἐποχὲς περασμένες καὶ πρόσωπα μυθικὰ ἢ ἱστορικὰ. Ὁ συγγραφέας τοῦ «ἱστορικοῦ» ἀνιφέρει γεγονότα ποὺ τὰ δίνει ὁ ἴδιος, ἀνάλογα μετὰ τὴν ἰκανότητά του, μιὰ μορφή νεωτροπικὴ, ἀποφεύγοντας ὅσο τὸ δυνατὸ, τὴν περιγραφὴ τῶν ἡθῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τὸ ἀντίθετο βρέσκειται στὴν ἀνάγκη νὰ κάνει ὁ συγγραφέας τοῦ «roman érudit». Τὴ μεγάλητερον προσοχὴ θὰ δώσει στὰ ἔθνη καὶ στὰ ἔθιμα μιᾶς ἐποχῆς περασμένης, διαλέγοντας γιὰ μέρος δράσης καὶ γιὰ θέμα, ἕνα μέρος ἱστορικὸ καὶ ἕνα γεγονότο τῆς ἱστορίας, χωρὶς νάχη τὴν ἀνάγκη νὰ μᾶς δώσει πιστὰ τὸ ἱστορικὸ γεγονότο αὐτὸ καθ' ἑαυτό. Ἀπ' τὴν ψυχὴ καὶ τὴν τέχνη του ἐξαορτάται ἡ περιγραφὴ τῶν ἔθιμων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, γιὰτὶ μέσα σ' αὐτὰ εἶνε ἀνάγκη ἀπόλυτη νὰ δωθεῖ καὶ κάτι ἀπὸ τὴ νεώτερον ζωὴ.

Ἡ «Σαλαμπώ» εἶνε ἕνας τέλειος τύπος τῆς μορφῆς αὐτῆς. Παρ' ὅληνα ὅμως τὴν τελειότητά της, δὲν εἶνε ἔργο ποῦ μπορεῖ νὰ τὸ διαβάσει κανεὶς δίχως νὰ αἰσθανθεῖ ἀρκετὴ κούραση. Γιατὶ ὅσο ὁμορφα καὶ ἂν εἶνε πλεγμένα τὰ ἐπισόδεια, καὶ ὅσο μεγάλη τελειότητα περιγραφῆς καὶ ἂν ἔχει τὸ περιγραφικὸ μέρος, πάντα μένει κάτι ἀπόλυτα νεκρὸ, γιὰτὶ δὲν ἔχει μέσα του μιὰν ἀληθινὴν ζωὴ. Ὁ ἱστορικὸς μπορεῖ, φτάνει νάχη κάποια ξεχωριστὴ δύναμη, νὰ μᾶς γεννήσει τὸ διαφέρο παρὰ ὁ ποιητής. Κάθε κομμάτι περιγραφῆς μιᾶς ἀρχαίας σκηνῆς, ξέχωρο ἀπὸ τὸ ὅλο ἔργο, μπορεῖ νὰ προξενήσῃ πολὺ μεγαλήτερον ἐντύπωση, παρὰ μιὰ διαδοχικὴ σειρά ἱστορικῆς ἀπαρίθμησης, ποὺ καταντὰ πολὺ συχνὰ ἀνυλόφορη. Ὁ καθεὶς μπορεῖ νὰ διαπιστώσῃ τὴν ἀλήθειαν αὐτῆ διαβάζοντας τὸν «Πειρασμό τοῦ αγίου Αντωνίου» ὅπου κοντὰ στῆς ἱστορικῆς περιγραφῆς ἀναφαίνονται καὶ οἰθηροσκευτικῆς ἰδέες ὅλων τῶν ἐποχῶν, μετὰ τὸν πῶ λεπτολογημένο τρόπο. Πολὺ περισσότερη εὐχαρίστησις μπορεῖ νὰ αἰστανθεῖ κανεὶς, καὶ πολὺ μεγαλήτερον μπορεῖ νὰ τοῦ δωθεῖ ἐπίδρασις, διαβάζοντας τοὺς «Grands Initiés» τοῦ C. uré παρὰ τὸν «Πειρασμό τοῦ αγίου Αντωνίου».

Τὸ ἔργο τοῦ Merejkowsky ποὺ τελευταῖα ἔχει μεταφραστῆ στὰ γαλλικὰ ἔρχεται γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ νὰ ἐπικυρώσει τὴς γνώμες τῶν κριτικῶν γιὰ τὸ «roman érudit».

Ὁλόκληρη ἡ ζωὴ τοῦ μεγάλου καλλιτέχνη, ποὺ μᾶς ἔδωκε κάτι πολὺ κατώτερον ἀπ' ὅτι σκέπτονταν, καὶ ἀπ' ὅτι φαντάστηκε περὶ ἱστορικὰ, κριτικὰ, καὶ καλλιτεχνικὰ περιγραμμένη ἀπὸ τοὺς δύο τόμους αὐτοῦ τοῦ ἔργου. Καὶ ὁλόκληρο φέρνει ἕναν ἐνθουσιασμό τοῦ συγγραφέα, γιὰ τὸν τεχνίτη ποὺ μᾶς περιγράφει πιστὰ καὶ ποὺ φαίνεται ὅτι κατέχει τὸ μεγα-

λήτερον μέρος τῆς ὑπαρξῆς του. Εἶνε μεθυσμένος ἀπὸ τὴν τέχνη τοῦ da Vinci, καὶ μόνο ἕνας ἀληθινὸς ἐνθουσιασμός, γιὰ ἕνα πρόσωπο ὅμοιο μετὰ τὸ μεγάλο Δάσκαλο, δείχνει τὸν ἄνθρωπο πῶχει ρίξει ἀπ' ἐπάνω του ὅλη τὴ μικρότητα καὶ ταπεινότητα.

Τὸ ἔργο πέρνει πολλὰς μορφὰς καὶ ἀλλάζει συχνὰ τόπους, γιὰτὶ ἀκολουθᾷ πιστὰ τὴ «βαθειὰ τρικυμισμένη» ζωὴ τοῦ da Vinci. Πόσο ὁμορφα καὶ πόσο τεχνικὰ ὁμορφα εἶνε μερικὰ κεφάλαια, ὅπως ἡ περιγραφὴ τῆς Τζοκόντας. Πόσο ὅμως ἀπελλιτικὰ κουραστικὰ εἶνε τὰ ἐπίλοιπα.

Τὸ ἔργο τοῦ λείπει ἡ συνοχὴ καὶ τὸ δέσιμο. Ὁ συγγραφέας λίγο ἀπὸ ἀδυναμία καὶ περισσότερον ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ἔργου βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ μᾶς μεταφέρει ἀπὸ τόπον σὲ τόπον καὶ ν' ἀναγκάζεταί νὰ δημιουργεῖ περιβάλλο καινούργια μὴ ἔχοντας καμιά σχέση μετὰ τὸ παλιό. Γιατὶ τὸ μόνο πρᾶμα ποὺ ἀκολουθεῖ πιστὰ εἶνε ἡ ζωὴ τοῦ da Vinci ἀφίροντας κατὰ μέρος τὰ ἐπίλοιπα πρόσωπα ποὺ τὸν τρογουρίζουν ἐκτὸς ἀπὸ τρία. Τὸν ἀγαπημένο του μαθητὴν: Giovanni Beltradio, ποῦναι γιὰ τὴ ζωὴ του ὁ κυριώτερος μοχλὸς τὸ Cérar: τὸν ἔχθρο καὶ μαθητὴ του (ἐχθρὸ ἀπ' ἕνα μέρος ἀκαθόριστο) καὶ τὸν Astro ποὺ καταντὰ ἡ εἰρωνεία τῆς ζωῆς του ὁλόκληρη. Γεγονότα ἀρχίζουν, σκηνῆς παρουσιάζονται καὶ τὴς περισσότερες φορὰς δὲν ἔχουν μέση οὔτε τέλος ἢ συχνὰ ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ τέλος. Δὲν μπορεῖ νὰ ὀνομαστῆ μυθιστόρημα τὸ ἔργο αὐτό, γιὰτὶ δὲν ἔχει σχεδὸν κανένα στοιχείο του.

Παντοῦ ὅμως συναντᾷ κανεὶς τὸν ποιητὴ, ἀκόμα καὶ στὴς πιὸ παραμικρὰς σκηνῆς, μετὰ τὸ μεγάλο προτέρημα τῆς σύντομης καὶ λιγόλογης ψυχολογικῆς παραστάσης. Δυὸ λόγια, μιὰ φράσις, βγαλμένα ἢ ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ δασκάλου ἢ ἀπὸ τοὺς τρογουρινοὺς, ἕνα ἀπλὸ κίνημα προξενοῦνε ἐντύπωσης ἔντονες, δυστυχῶς ὅμως συχνότατα ἐντύπωσης θεατρικῆς, ποὺ ποτὲ μέσα τους δὲν μπορεῖ νὰ βρεθεῖ ποίηση.

Τὸ ἔργο Merejkowsky εἶνε μιὰ καθαρὰ ποιητικὴ κριτικὴ παρὰ ἕνα ὁποιοδήποτε ἔργο ἄλλου εἶδους φιλολογικοῦ. Κριτικὴ μετὰ δραματικὴ κίνησις, μετὰ γεγονότα ἱστορικὰ, καμωμένη σὲ τύπο μυθιστορήματος. Δὲ με φαίνεται ἀληθινὰ νὰ ἐπέτυχε ἐκεῖνο ποὺ θέλησε, καὶ ἔχοντας τὴν ἀνάγκη νὰ μᾶς δώσει ὅλα ὅσα ἐννοίωσε ἀπὸ τὸ ἔργο καὶ τὴ ζωὴ τοῦ da Vinci ἀναγκάστηκε νὰ ἐπαναληφθεῖ. Ἐπανάληψις ἀρετὰ μονότονη.

Ἡ ψυχολογία τοῦ ἔργου, σὲ πολλὰ μέρη εἶνε χαλαρὴ ἐνῶ ἄλλοι εἶνε βλαμμένη εὐστοχία καὶ ζωντανά. Σ' ἕνα ἔργο τέτοιας μορφῆς χρειάζεται ἰκανότητα ἰδιαιτέρη, γιὰτὶ εἶνε συχνὰ οἱ περίστασις ποὺ θὰ βρεθεῖ στὴν ἀνάγκη νὰ κάνει μεγάλα πηδήγματα ἀπὸ τὸ ἕνα ἐπὶ τὸ ἕτερον καὶ ἀπὸ διάφορα πρόσωπα. Καὶ τὰ μεγάλα πηδήγματα δὲν εἶνε γιὰ τὸ μέτρο ἀδύνατα.

Grenoble, 31/1/20

ΓΙΑ ΝΝΗΣ ΜΠΕΛΛΑΣ

ΣΥΜΜΕΙΩΜΑΤΑ ΑΠΟ Τῆ ΖΩῆ ΤῆΣ ΤΕΧΝΗΣ

— Ἐἶνε δὲ ἕνα ἀκόμη διαστήμα ζωῆς, χωρὶς ν' ἀρτίζει ἕνα μέγαλο τῆς διαδόσης του. Σὲ μιὰ ἐποχὴ γενικῆς δράσης, μόνον ἡ φιλολογία περιορίζεται σὲ ἀνατύπωσης καὶ ὄχι σὲ καινούργια ἔργα μιᾶς σταθερότητας. Ἡ λόγια μὴ ἔχοντας φαίνεται νὰ ἀσολογηθῶνε σὲ κάτι πνευματικώτερον, καταγίνονται σὲ νὰ μᾶς ἀποδείξουν

ὅταν ὁ Flaubert ἔχει ὑφὸς κί' ἂν τὰ ἔργα τοῦ Μολιέρου εἶνε πραγματικὰ δικά του ἢ τοῦ Corneille ἢ κάποιου ἀρχαιότερου κωμωδοῦ μετ' ὄνομα Molière. Ζητήματα σχολαστικισμοῦ, πού παρουσιάζονται σὲ ἐποχὲς τελειοτικῆς ἀδράνειας καὶ στήρεψης.

Τὰ σημαντικώτερα ἔργα εἶνε κριτικά. Τ' ἄλλα περιορίζονται σὲ ξιχολογητικὰς ἐπιπλάσεις μιᾶς κυριαρχικῆς μετριότητος. Ἡ σημαντικότερη φιλολογικὴ ἐργασία εἶναι ἡ ἀνατύπωση τῶν ἔργων τῶν συμβολιστῶν μετ' ἀρκετὰ καινουργία κομμάτια. ἐκεῖνα ἢ ἀνατύπωση τῶν ἔργων, ἀδύνατο ὅμως νὰ διακρίνει κανεὶς ἔστω καὶ ἀμυδρὰ τ' ἀποτελέσματα. Ἐλπίζουμε πῶς αὐτὰ θάναι ἱκανοποιητικὰ γιὰτὶ ἡ μετὰ γάλη κίνηση παρτηρεῖται γύρω σ' ἐκεῖνους πού ἐδωσαν τὴν ἀθάνατη πηγὴ τῆς ὁμορφίας. Ἀντιπρόσωπος ὅμως κανένας δὲν ὑπάρχει γιὰ τὴν ὥρα. Ποῖός κ' ἀπὸ τοῦ ἀδύνατο νὰ ὑποτεθεῖ. Τὴν μεγαλύτερη πιθανότητα, ὕστερα ἀπὸ τὴν τελευταία κίνηση φαίνεται νὰ τὴν ἔχει καὶ πάλε ἡ Γαλλία.

— Ποιὸ ἑλαφρὸς εἶναι ὁ ὄριμος πού γίνεται γύρω σ' ὄνομα τοῦ Paul Adam τώρα μετ' ὁ θάνατό του. Θὰ περίμενε κανεὶς περισσότερὴ ἐκτίμηση καὶ ἀγάπη γιὰ τὸ ἔργο ἐκεῖνου πού δυνάμων τὸν ὁμηρικὸ ἐνθουσιασμὸ καὶ τὸ γόνιμο ἂν ὅχι ὡς τώρα, τοῦλάχιστον ὅμως ὡς τὰ 1905 ἐποχὴ πού δημοσίευσε τὸ «Serpent noir». Ὅλο του τὸ σημαντικό ἔργο ἔχει σχεδὸν ἐξαστεῖ ἀδικαιολόγητα, καὶ λίγος εἶνε σήμερον ἐκεῖνος πού διάβασαν καὶ πού ἔφερον τὶς σκυθρωπὲς ἀντιλήψεις του. Εἶναι ἀπὸ τοὺς λίγους πού μπόρσσε νὰ κρατήσῃ μέσα στὸ ἔργο φωτεινὰ τ' ὅλο-ζώντανο σάλεμα τοῦ πλήθους, καὶ ν' ἀναστήσῃ τὸν πραγματισμὸ μέσα στὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα, τὸν πραγματισμὸ πού μετ' ἂν ἄκρια τὸ λήρη συνδύζεται σὲ μερικὰ μέρη μετ' τὴν καθόλου ἰδεώδη μουσικοπάθεια.

Ἄπ' τὴ μελέτη, κ' ἂπ' τὴν ἰδέα τῶν περασμένων καιρῶν ἐμπνευσμένοι μιλοῦσε γιὰ τὸ μέλλον μετ' ἰδὴ προφητικὴ πεποίθηση:
«L' Epoque a venir sera mystique, Mystique et théiste. Elle inaugurer le miracle de l'homme dédaignant la douleur, abstrait dans les rêves imaginatifs, dans l'hallucination habituelle, rendu à l'essence primitive et divine, devenu aussi créateur, créateur de ses extases et de ses Paradis.»

Πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι ὁ Paul Adam ἀνήκει στὸν πρῶτον ἐπίσημον κύκλον τῶν συμβολιστῶν, κ' ἐπλάσε φανατικὰ γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῆς Μεγάλης Ἰδέας πού τότε ἐκδηλώνονταν.

Στὸν «Mercur de France» (15 Janv. 1920) θρῖσκουμε κ' ἕνα ὁμοιοπαθητικὸ μαργαριτάρι σχετικὰ μετ' ὁ Paul Adam «... καὶ μετ' ἔφησε (γράφει) ἴσως τὴν καλύτερη formule τοῦ συμβολισμοῦ «L' art, c' est d'inscrire un dogme dans un symbole.» Ἀγλατὴ ἀποδίξει στὸν Paul Adam τὴν ἰδέα πού αὐτὸς ἐπανάλαβε πέρνοντάς τὴν ἀπ' τὸ Georges Vanor.

Ἡ πιὸ ἀπότομη πρωτοτυπία χαρακτηρίζε τὴν ἐποχὴ τους τὰ ἔργα τοῦ Paul Adam, καὶ ἡ πρωτοτυπία αὐτὴ εἶναι τόσο θαρραλέα θερμὴ ὥστε καὶ σήμερον ἀκόμη μποροῦμε νὰ ποῦμε τὰ λόγια πού στὰ 1889 ἔγραψε ὁ Vanor: «La lecture des oeuvres de Paul Adam induit à connaître quelles techniques guideront désormais les prosateurs de la nouvelle école.»

— Σημειώνουμε τὸ βιβλίον τοῦ Poizat, le Symbolisme de Baudelaire à Claudel, συστή-νοντάς το ἰδιαίτερα σὲ μᾶς. Τίποτα περίφημο δὲν εἶναι, συγχ' εἶνε μέτριον. Μᾶ, τὸ συστήνουμε, γιὰτὶ περὶ ἀπὸ μπροστὰ μας εἶνε ὅλη ἡ συμβολικὴ κίνηση, πού ἀρχίζει ἀπὸ τὸ Baudelaire καὶ φτάνει στὸν Claudel καὶ τοὺς ἄλλους, γιὰτὶ εἶνε ἀπὸ τὰ πρῶτα βιβλία πού βλέπουν τὴ συμβολικὴ ποίηση γενικῶς, μ' ὅλας τὶς ἀτοφίς τῆς, τ' ἀποτελέσματά τῆς, μ' ὅλην τὴν ἰδέα. Ἀς μὴ γυρῆσουμε ὅμως μετὰ ἐκεῖ νὰ δοῦμε καθάρως διαγραφμένα τὸν ὄρισμό τῆς ποίησης αὐτῆς, καθὼς λέει ὁ Fernand Vandérem, στὴ Revue de Paris, μ' ὅσα πού γράφηκα, κανεὶς δὲν τὸ ἐπέτυχε αὐτό. Ἐν πάσει περιπτώσει εἶναι ἕνα καλὸ ἔργο, πού δὲν πονεῖ ἂ παρατήρητο.

— Τὸ φετεινὸ βραβεῖον Γκογκὸρ, δὲν τὸ πῆρε συγγραφεὺς πρῶτης νεότητος οὔτε πού εἶνε ἀνάγκη νὰ τὸν ἐνθαρρύνουν. Ὁ Marcel Proust, μετ' ὁ μυθιστορημά του, à l'ombre des jeunes filles en fleurs. Τὴν ἐκλογή αὐτὴ τῶν Δέκα τῆς Ἀκατοῦ, à l'ombre des jeunes filles en fleurs. Τὴν ἐκλογή αὐτὴ τῶν Δέκα τῆς Ἀκατοῦ, ἀποφάσιστος, δὲν τὴν ἤθρανε σωστῆ ὄλου. Τὸ ἔργο εἶναι ἀρκετὰ μέγαλον, μετ' ὅλας λεπτολογίαις καὶ περιγραφῆς, τὸ ὅποῖον, κατὰ τὴ Rachilde δείχνει πολὺ μιὰ νεοτροπία πού ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ πολέμου, δὲν ἀλλάξε οὔτε μιὰ στάλα.

Ὁ Marcel Proust, εἶναι ἀπὸ καινους πού θέλει νὰ ξαναδώσουν ζωὴ στὴ πνευματικὴ ζωὴ τῆς Γαλλίας, ἀντιθρόντας στὸν Ρωμαντισμὸ καὶ τὴν τελευταία κίνηση— ἂν ὑποθέσουμε πῶς ἐκεῖνα τὰ φιλολογικὰ γεγονότα ἦσαν χωρὶς καιμὰ ζωὴ καὶ κανένα μέλλον. Περισσότερον νὰ δοῦμε ἀργότερα ἀκόμη, τὸ τί ὠφέλησαν ἢ βλάψανε οἱ ποιητὲς πού ζήσαν ἀπὸ τὸ 1850 καὶ ὀδο.

— Ὁ Βερνάρ, ἑθνικὸς ποιητὴς τοῦ Βέλγιου. Τὸ Γενάρη, ἐπίσημα θὰ γιορτάζονταν στὴ Βρυξέλλαις ἡ μνήμη τοῦ ποιητῆ. Ἡ τελευταία θὰ γίνονταν στὴ Γερουσία, μετ' τὴν παρουσία τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βασιλισσας. Ἡ Γαλλικὴ ἀκαδημία θὰ στείλε τὸν Henri de Regnier ὡς ἀντιπρόσωπο, ἀπὸ τὴν Ἱταλία θὰ πῆγαινε ὁ Sem Benelli, ἀπὸ τὴν Ἀγγλία ὁ Wells κτλ, κ' οἱ ἡθελοποιὶ τῆς Γαλλικῆς Κωμωδίας, θὰ παγγείλαν ποιήματα ἀπὸ τὰ καλύτερά του.

Αὐτοσυχῶς, τὸ Βερνάρ, λίγο τὸν ἔφερον στὴν Ἑλλάδα—μαζὶ καὶ πόσους ἄλλους. Ὁ Παλαμάς, μᾶς ἐδωκε τὴ μετάφραση τῆς Ἑλένης τῆς Σπάρτης, μὰ μόνο αὐτὸ τὸ ἔργο τὸν ἔφερον στὰ ρωμικὰ, πού ἴσως νὰ μὴν εἶναι ἀπὸ καινά πού ξεχωρίζουμε τὸ Βέλγο ποιητῆ.

— Ἡ Revue critique des idées et des livres, τοῦ Νοέμβρη, ἀπερῶνε: τὸ φυλλάδιον τῆς στοῦς συνεργάτες πού σκοτώθηκαν στὸν πόλεμον. Μελετῆται ὅλο τὸ λιγιστὸ μὰ κάποτε σημαντικό ἔργο ὅλων ἐκείνων πού πέθαναν γιὰ τὴ Γαλλία, πρὶν ἀκόμη προσφτάσουν νὰ γνωριστοῦνε ὁλοτελεῖα στὸν κόσμον.

Τὸ ἔργο, τῶν ὀνομάτων πού βλέπουμε, μᾶς εἶναι ἄγνωστο· μερικὰ ὀνόματα, θυμόμαστε νὰ τ' ἀντικρύξαις ἄλλου. Μᾶ, ἀπὸ τὶς μελέτες τῶν συντρόφων τῶν βλέπουμε τὴ μορφή τους γενικῶς καὶ τὴν ἰδέα πού τοὺς ἀπασχολοῦσε.

Προδηγητικοὶ ὄλου σχεδὸν, συνεπαρμένοι μετ' τὴν πατριδα τους πού τοὺς θυμίζει τὴν Ἑλλάδα, οἱ πιότεροι μαθητὲς τοῦ Maurras καὶ τῆς Ecole romane, εἶχαν μετὰ τους μιὰ πιὸ ἀγνή ἀντίληψη τῆς τέχνης καὶ τῆς ζωῆς.

Ἀπὸ τὰ πρόσωπα πού περνοῦνε ἀπὸ μπροστὰ μας, συγκρατοῦμε στὴ μνήμη τὸν Lionnel des Rieux, ποιητῆ, πού ἐπιρρασαμένος ἀπὸ τὸ δάσκαλό του Maurras καὶ μαθητὲς τῶν λυρικῶν Ἑλλήνων, τοῦ Chénier καὶ τοῦ Mistral, τραγοῦδης τὴν Προδηγία του, τὰ θουὰ τῆς, τὶς ἀκρογιαλιές τῆς, κατόπι, τὸν Pierre Gilbert, κριτικὸν, κλασσικιστὴν, μιὰ δυνατὴ σκέψη, πού ὅσο νεὸς κ' ἂν εἴτανε, μετ' ὁ δίτομον βιβλίον τὸ «La forêt des Cippes, essais critiques», καὶ σταμάτησε καὶ σταματᾶ τὴν προσοχὴ τῶν γάλλων διανοούμενων.

— Γιὰ τοὺς Précurseurs, τὸ νέο βιβλίον τοῦ Romain Rolland, δὲν ἔχομε νὰ ποῦμε πολλά, γιὰτὶ δὲν ἐνδιαφέρει τὸ «Διόνυσος» περιοριζόμενος μονάχα νὰ ταναγγείλουμε. Εἶναι τὸ βιβλίον, πού ἀκολουθεῖ τὸ Au dessus de la mêlée καὶ ὁ συγγραφεὺς του, μαζεθεὶ σ' αὐτό, ὅπως καὶ σὲ κείνο, ὅλα τὰ ἄρθρα πού δημοσίευσεν κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου, ἀπασχολούμενα φυσικὰ μετ' ὅλη τὴν ἰδέα τῆς μέρας. Ἄπ' αὐτὸ ὅμως παίρνουμε ἀφορμὴν, γιὰ νὰ ξαναθυμηθοῦμε καὶ συστήσουμε στοὺς ἀναγνώστες μας τὸ βιβλίον τοῦ Colas Breugnot, πού ἀνήκε πρὶν ἀπὸ ἀρκετὸ καιρὸ. Εἶναι τὸ μυθιστόρημα τοῦ Γαλάτι, χωρὶς κανένα νόημα: ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἐνδιαφέροντα τελευταία γαλλικὰ ἔργα. Ὀστόσο, παρατηροῦμε—κ' εἶναι φυσικὸ—πῶς δὲν ἔχει ὅλη τὴν δραστηριότητα πού θέλει νὰ εἰσφέρει πῶς ἔχει, καὶ δὲ φτάνει τὸ βαθμὸ πού φτάσαν οἱ πιὸ πικιοὶ τοῦ πού ἀγνόησαν δημιουργήσαν τέτοια ἔργα—μένει ὅμως πάντως τὸ καλὸ ἔργο ἐνὸς σοβαροῦ μυαλοῦ, πού δὲν πρέπει νὰ περᾶσει ἀπαρατήρητο.

— Ὁ κ. Παλαμάς θάξει ἕναν τόμον ποιήματα μετ' τὴν ἐπιγραφὴν «Λεκατετράστιχα», ἐκδόση τοῦ περιοδικοῦ «Γράμματα». Μιὰ σειρά ζηρμούεται στὸν τελευταῖον ἀριθμὸ τοῦ ἀλεξανδρινοῦ περιοδικοῦ.

— Στὰ «Γράμματα», ὁ ἐκδότης των κ. Στ. Πάργας σὲ μιὰν ἀπολογία του γιὰ τὴν περασμένη ἔρασια τοῦ περιοδικοῦ, πικραίνεται νοιώθοντας τὴν παγερὴ ἀδιαφορία τοῦ κοινοῦ μας γιὰ κάθε ἐδυσνεῖθητη προσπάθεια. Παλιὰ ἱστορία θέβαινα ὄταν ὅμως αἰσθάνεται κανεὶς τὴν θλιβερὴ ἀποκρουστικότητα γύρω του ἀκατάπαντα νὰ τὸν στήχει πῶς νὰ μὴ τὸν ξεψύξει ἕνα παράνονον.

Τὰ «Γράμματα» θὰ βγαίνουν κάθε μῆνα καὶ θάναι περισσότερον περιοδικὸν τῆς σκέψης.

— Τὸ ἀοιστειὸ δώθημε στὸν ποιητῆ κ. Γρυπάρη γιὰ τὸν τόμον του «Σκαραβαῖοι καὶ Τεραχνῆτες». Κι ἀπὸ τὶς ἐφημερίδας περιθέτομε γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ πράματος πῶς οἱ κ. Πολέμης, Δροσίνης καὶ Ἄννης φήγειον ὑπὲρ τοῦ κ. Γρυπάρη, ἐνὸς ὁ δ κ. Βλάχος φήγειον ὑπὲρ τοῦ κ. Ξενόπουλου. Ὁ κ. Παλαμάς ἔλειπε ἀπὸ τὴ συνεδρίαση.

— Αναγγέλουμε ένα τόμο ποιήματα του κ. Χατζόπουλου (Πέτρου Βασιλικού) «Οι άπλοϊ τρόποι».

— Τοῦ συνεργάτη μας κ. Ἀντ. Γιαλοῦρη κυκλοφόρησε ἀναδημοσιευμένο ἀπὸ τὸ πολιτικὸν περιοδικὸν «Λόγος» τὸ διήγημά του «Ζωὴς Ὀνειρα».

— Τελευταία ὁ κ. Σκίπης στὴ λατρεία τοῦ Μωραεῶς συνεπαρμένος μέθυσε καὶ χαμογελώντας περιφρονητικὰ μὲρὸς σὲ Σολωμὸ καὶ Παλαμᾶ θυμιάζει παράξενα κάποιους ἀγνωστούς.

Εἶνε κι αὐτὸ μιὰ μὲδα δλέπεις. Νὰ κ' ἕνα νόστιμο.

Σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς τελευταίους «Ἐπιλογους γιὰ κάποια διβλία» λέγει:

«Ὁ Παλαμᾶς δὲν ἐπῆρε ποτέ του εἰδησηὰπὸ τὴν ἑλληνική, τὴν κλασσικὴ τέχνη.»

Καὶ βέβαια, ποῦ μπορούσε νὰ φτάσει τὴν κλασσικότητα τοῦ παρακάτω τετρα-
στιχου τοῦ κ. Σκίπη, ποῦ τὸ παίρνουμε ἀπὸ ἕνα ποιήμα του γιὰ τὴν κλασσικὴ Ἀθήνα.
τῆς «Αἰολικῆς Ἄρκας»:

(Τοῦ περβολάρη)

Καὶ τῆ φωνῆ του, ποῦ ὄλη, αὐτὴ νομίζεις μοναχὰ
τῆ συνοικία γεμίζει,
νὰ τῆ σκεπάζει ὁ γάϊδαρος, ποῦ τοῦρθε ξαφνικὰ
κι ἄρχίζει καὶ γκαρίζει.

— Ἐχρῶμε στὰ χέρια μας μιὰ μετάρραχη τοῦ «Ἀντικῶ Ἰντερμέδιου» τοῦ Χάινε καμωμένη ἀπὸ τὸν κ. Α. Κουκούλα. Λαβαίνοντας ὅπ' ὄψει πὼς τὸ λυρικό αὐτὸ «Ἰντερμέδιο» εἶναι τὸ λεπτότερον κομμάτι, ἡ ψυχὴ τοῦ ἔργου τοῦ Χάινε, ἀπο-
ροῦμε πὼς ὁ κ. Κουκούλας καταπίασθηκε νὰ τὸ μεταφράσει προσθέτοντας καὶ ἀ-
φαιρώντας σὲ πολλὰ μέρη εἰκόνες καὶ λέξεις. Πολὺ περὶττό, τῆ στιγμῆ ποῦ ἡ με-
τάφραση τοῦ κ. Βλάχου καμωμένη πρὶν 30 χρόνια εἶνε σὲ πολλὰ μέρη καλῆτερη

— Ἡ ξεχωριστὴ μας καλλιτέχνηδα κ. Κυβέλη εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ [θυμῆθῃ τὴν Πόλη μας καὶ φέτος. Ἐλπίζουμε πὼς μὲ τὸ εὐγενικό της γούστο θὰ μᾶς [κρούσει κάποιες ἀπόκρυφες εὐχαρίστησες στὸ διαλεχτὸ ρεπερτοῦρά της. Περὶ μένουμε ἐκτός στις διάφορες τελευταίες κωμωδίες ἢ φάρσες π' ἄρχισε νὰ μᾶς δίνει ὅσο καλὰς καὶ μεταμορφωμένες στὸ καλλιτεχνικό της παίξιμο καὶ νάσαι νὰ τὴν διοῦμε ὑπέροχα συνεπαρμένη στους μεγάλους της ρόλους τῆς «Ἀντιγόνης», «Νό-
ρας» κτλ.

Ἄς συλλογιστῆ πὼς οἱ κάποιοι διαλεχτοί, κουρατμένοι ἀπὸ τὴν πρόζα καὶ τῆ χαμηλὴ μονοτονία τῆς Πόλης μας, ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσουν τὸ ξεκού-
ρασμα γιὰ μερικὰς στιγμὰς στὴν ξεχωριστὴ τους καλλιτέχνηδα.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΛΑΘΗ ΤΟΥ ΙΥ ΦΥΛΛΑΔΙΟΥ

- Στὴ σελίδα 2 (στίχ. 21) μ η ν ὄ μ α τ α ἀντί: μ η ν ῆ μ α τ α.
Στὴ σελίδα 3 (στίχ. 24) ἀ θ ι α φ ἔ ν τ ε υ τ ο υ ἀντί: ἀ θ ι α φ ἔ ν τ ε υ τ ο υ.
Στὴ σελίδα 4 (στίχ. 4) χ α μ η λ ὄ χ υ τ η ἀντί: χ α μ η λ ὄ χ η τ η.
Στὴ σελίδα 6 (στίχ. 18) κ ἄ π ο ι ε ς φ ο ρ ἔ ς ἀντί: κ ἄ π ο ι ε ς.
Στὴ σελίδα 7 (στίχ. 27) ρ ο π ῆ ἀντί: ρ ω π ῆ.
Στὴ σελίδα 7 (στίχ. 31) π ο τ ἔ ς ἀντί: π ο ι ἔ ς.
Στὴ σελίδα 8 (στίχ. 13) θ ἄ τ ο ὖ ἀντί: θ ἄ τ ο ὖ ς.
Στὴ σελίδα 8 (στίχ. 35) Ἰ ε ς κ ἠ λ ἀντί: Ἰ ς κ ἠ ς.
Στὴ σελ. 8 ἡ σημείωσις εἶναι μόνον μιὰ καὶ πρέπει νὰ διορθωθῆ ἔτσι: Οἱ Poésies Complètes» τοῦ Rimbaud, μὲ πρόλογον Verlaine (ἐκδόση Vanier στὰ 1895) καθὼς καὶ ἄλλες ἐκδόσεις τοῦ ἔργου του, δύσκολα βρίσκονται σήμερα. Εὐκόλα μορεῖ νὰ βρῆ κανένας τὴν ἐκδόση τοῦ Mercure de France: «Oeuvres de Jean-Arthur Rimbaud.» Πρ'κειται σέλιγο καὶ ἡ Nouvelle Revue Française νὰ ἐκδώσῃ τὰ «Ebauches» του.
Σελ. 9 (στίχ. 18) «Charogne» ἀντί: «Charcogne».
Σελ. 9. (στίχ. 32] ἄ ν ῆ κ ε ι ἀντί: ἄ ν ῆ κ ε ι.
Σελ. 10 (στίχ. 9) ν ἄ τ ἄ π α ρ α τ ῆ σ η ἀντί: ν ἄ π α ρ α τ ῆ σ η.
Σελ. 10 (στίχ. 27) ξ ω τ ι κ ῆ ἀντί: ζ ω τ ι κ ῆ.
Σελ. 10 (στίχ. 35) ξ ἔ χ ε ι λ ο ἀντί: ξ ἔ χ ε ι μ α.
Σελ. 11 (στίχ. 33) ἰ θ ι α ἰ τ ε ρ ε ς ἀντί: ἰ θ ι α ἰ τ ε ρ ε ς.
Σελ. 11 (στίχ. σημείωσις) «Bateau Ivre» ἀντί: «Bateau Inre».

ΛΑΒΑΜΕ

« ΓΡΑΜΜΑΤΑ » : Ἀλεξάνδρεια. Τρίμηνο Περιοδικό. Ὀκτ-
Δεκέμβρης 1919. Φυλλάδιο 41. Ἐκδότης—Διευθυντής : Στέφανος Πάργας
(Πουλιέται στὸ βιβλιοπωλεῖο «Βυζάντιο», Πέρα, καὶ στὸ Βιβλιοπωλεῖο
Ἀγγελίδη, Γιουκσέκ Καλντιρίμ).

« ΛΟΓΟΣ » : Μηνιαῖο Περιοδικό. Χρόνος Β' ἀρ. 2. Διευθυν-
τῆς : Ι. Χαλκούσης, Γραφεῖα : Πέρα, Ἀρσλάν Σοκάκι, ἀρ. 5. Πόλη.

« ΜΑΥΡΟΣ ΓΑΤΟΣ » Μηνιαῖο Περιοδικό. Χρόνος Α' ἀρ. 7.
Διευθυντής : Γερ. Σπαταλᾶς. Διεύθυνση : Κλεισόβης 3, παρόδου τῆς ὁδοῦ
Θεμιστοκλέους, Ἀθήνα.

Κάθε γράμμα σχετικό με τὸ "ΔΙΟΝΥΣΟ,, νὰ
στέλνεται στὸ Βιβλιοπωλεῖο

Π. ΑΓΓΕΛΙΔΗ

ΓΙΟΥΚΣΕΚ ΚΑΛΝΤΙΡΗΜ, ΑΡ. 3

[Γιὰ τὸ "ΔΙΟΝΥΣΟ,,]

ΠΟΛΗ

ΤΙΜΗ: Δρ. 1,50

» Γρ. 20

Τυπογραφεῖο, Π. ΑΓΓΕΛΙΔΗ — Γαλατᾶ